

LINGVISTIČKE TEORIJE PREVOĐENJA I NOVI HRVATSKI PRIJEVOD BIBLIJE

Božo LUJIĆ, Zagreb

Sažetak

Svrha je ovoga rada prikazati lingvističko-teorijsku podlogu prevođenja koja je u odnosu s novim hrvatskim prijevodom Biblije što ga pripremaju hrvatski bibličari u okviru projekta Hrvatskog biblijskog društva, a uz potporu Ujedinjenih biblijskih društava. Prikazano je shvaćanje procesa prijevoda u kojemu bitnu ulogu igraju ishodišni tekst, prevoditelj i čitatelj/slušatelj kao i različite lingvističke teorije počevši od one doslovnog prijevoda pa do one o funkcionalnoj ekvivalentnosti i komunikativnosti prijevoda. Navedene teorije pokazuju tendenciju pomicanja od ropske navezanosti na tekst k današnjem čitatelju. Iskustvo novih lingvističkih teorija o prevođenju pokazuje da je najnerazumljiviji »doslovan« prijevod, pa u tom smislu i ne može biti i najvjerniji.

Novije lingvističke teorije prevođenja na temelju svojih spoznaja zastupaju mišljenje da bi prijevod trebao biti ciljani tekst usmjeren prvenstveno na ciljanu skupinu za koju bi bio prvenstveno namijenjen. Teorije ističu da vjernost slovu ne znači istodobno i vjernost duhu. Stoga bi – prema njima – pravi prijevod trebao biti funkcionalan i komunikativan. On bi trebao zapravo proizvesti kod današnjih čitatelja ono što je ishodišni tekst bio proizveo kod svojih prvih čitatelja kojima je bio namijenjen.

Očito je da problem novoga prijevoda nije samo ni jedino ishodišni jezik. U procesu prevođenja postoje i druge zadaće koje prevoditelj treba također uspješno obaviti: treba premostiti jaz između ondašnje i današnje civilizacije, između ondašnje i današnje kulture, između tadašnjeg i današnjeg poimanja jezika, između tadašnje i današnje spoznaje Boga i teologije.

Prijevod što se priprema u okviru Hrvatskog biblijskog društva teži prema komunikativnom i funkcionalnom prijevodu, jer je riječ o misionarskom prijevodu koji je namijenjen ljudima koji žive u ovom sekulariziranom svijetu i koji nisu sposobni razmišljati u uskim kategorijama stručno obojenoga teološkog diskursa koji bi bio razumljiv samo teolozima.

Ključne riječi: prevođenje Biblije, lingvističke teorije prevođenja, načini prevođenja, modeli prijevoda, kriteriji vrednovanja, doslovni prijevod, mješoviti prijevod, funkcionalni prijevod, komunikativni prijevod, novi hrvatski prijevod Biblije, ishodišni tekst, ciljani tekst, ciljana skupina.

Uvod

Prevođenje s nekog stranog jezika ne može ni u kom slučaju biti slijepo i mehaničko prenošenje leksičkih značenja pojedinih riječi iz jednoga u drugi jezik. Nije to ni pokušaj prenošenja gramatičkih i sintaktičkih struktura ishodišnog jezika u ciljani jezik. Prevođenje predstavlja znatno širi i opsežniji proces višestrukoga prodiranja u ishodišni tekst, a u izvjesnom smislu uključuje i hermeneutsku interpretaciju ishodišnog teksta u samome postupku prevođenja.

Prevoditelj bi u najširem smislu riječi trebao dobro poznavati gramatička pravila i sintaktičke sklopove vlastitoga jezika, ali ništa manje i onoga jezika s kojega prevodi. Osnovna je postavka da jezik pretpostavlja jezik, i da prevođenje s jednoga pretpostavlja dobro poznavanje onoga drugoga. Osim toga, neophodno je solidno poznavanje kulturno-duhovnoga i povijesno-društvenoga konteksta u kojem je pojedini tekst nastao. U cjelokupnom procesu prevođenja nemalu ulogu igra također i čitatelj/slušatelj kojemu je u konačnici ciljani prijevod i namijenjen. Ako čitatelj ne razumije prijevod, onda je trud oko prevođenja u potpunosti uzaludan, jer je opravdano pitati za koga se onda prijevod pravi.

Iz ovoga kratkoga uvoda u temu razvidno je kako je prevođenje veoma zahtjevan stvaralački posao koji iziskuje određene pretpostavke i nužno ih uključuje u proces bez kojih prijevod nije i ne može biti razumljiv i prihvatljiv, što čini osnovni cilj svakoga prevođenja. Iz navedenoga je jasno da nije samo riječ o dobrom poznavanju stranoga jezika, nego jednako tako i o dobrom poznavanju kulturološko-duhovnoga konteksta pojedinoga teksta, pa stoga prevoditelj ne može biti neki jezični automat, nego dobro upućeni stručnjak u ono područje s kojega prevodi.¹

Sve gore načelno rečeno vrijedi u pojačanom obliku i za prevođenje Biblije s njezinih originalnih jezika na suvremene jezike. Prijevod Biblije je tim zahtjevniji jer su njezini tekstovi po sebi višestruko određeni i iziskuju da se te činjenice neminovno uvažavaju: ponajprije, nastali su pred nekoliko tisuća godina u posve drukčijem kulturnom i civilizacijskom okruženju; tijekom tolikih stoljeća doživljavali su razne teološke i jezične preradbe; prilikom nastanka bili su pod utjecajem raznih religijsko-kulturoloških zbivanja tog vremena; predaja ih je prenosila tijekom povijesti sa svježim, vjerom i dubokim uvjerenjem da je u njima sadržana Božja objava kao konkretna poruka čovjeku; predstavljaju najrazličitije književne vrste i bili su strpljivo i savjesno prepisivani i čuvani tijekom brojnih stoljeća.

---

¹ Opširan pregled svekolikih problema u svezi s prevođenjem vidjeti u za tu svrhu veoma dobrom djelu: H. J. STÖRIG, *Das Problem des Übersetzens*, Darmstadt, 1973. Na hrvatskom jezičnom području o problemima prevođenja osobito biblijskih tekstova nešto se više bavio J. FUČAK, *Prepoznavatelj riječi Božje. Biblija u našim rukama*, Zagreb, 2005. Knjiga predstavlja skup članaka od kojih se neki odnose na poteškoće prevođenja Biblije.

Uza sve gore navedeno ne bi se smjelo također izgubiti iz vida i to da su ti tekstovi služili prvenstveno za liturgijsku uporabu iz čega proizlazi opća činjenica da su se znatno više slušali nego čitali. To nam iskustvo nije nepoznato budući da se i danas u Crkvi za vrijeme liturgijskih obreda Biblija manje čita a više sluša. Zbog toga svega bilo bi potrebno, štoviše čak i neophodno, uvijek iznova propitivati razne teorije, načine i kriterije prevođenja biblijskih tekstova, jer ne određuje samo ishodišni tekst prijevod nego jednako tako u tomu su djelatni i prevoditelj i čitatelj.

Osim toga, treba znati da ne mogu postojati vječni prijevodi koji će vrijediti za svako vrijeme i za sve skupine slušatelja i čitatelja, jer se mijenjaju spoznaje o načinu prevođenja, recepcije unutar čitalačkoga kruga i komunikativnost prijevoda s obzirom na vrijeme i prostor. To je nužno istaknuti i uvažavati jer kritičari pojedinih prijevoda, kako ističe *H. Salevsky*, »ne vrednuju ono čemu, za koga, nego se koncentriraju na pojedine riječi ili retke, a da ne pitaju o temelju odnosno o okvirnim uvjetima, o slobodnom prostoru tih odluka«².

S tog razloga valja biti veoma obziran i skroman kad je u pitanju neki prijevod Biblije, jer je u njegovu ispravnom vrednovanju i prosuđivanju neophodno uvažiti mnoštvo važnih čimbenika koji nužno ulaze u proces prevođenja biblijskih tekstova. U samom prevođenju važno je doista znati komu je prijevod namijenjen, potom treba vidjeti kriterije koji su vodili prevoditelje u procesu prevođenja, potrebno je uočiti razne teorijske postavke na kojima je prijevod nastao i, dakako, poznavati svrhu za koju je prijevod načinjen. Tako nije, primjerice, primjereno kritizirati izdanje biblijskoga prijevoda u studentske svrhe zbog njegove statičnosti, jer on takav po svojoj svrsi treba i biti, ali jednako tako neopravdana je

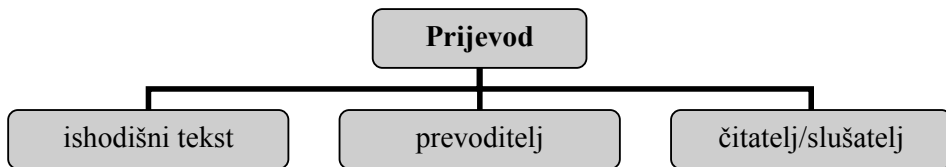
² S obzirom na vrednovanje i kritiku nekoga prijevoda treba vidjeti: H. SALEVSKY, »Übersetzungstyp, Übersetzungstheorie und Bewertung von Bibelübersetzungen (Ein Beitrag aus Übersetzungstheoretischer Sicht)«, u: W. GROß (prir.), *Bibelübersetzung heute. Geschichtliche Entwicklungen und aktuelle Herausforderungen*, Stuttgart, 2001., 119–150; ovdje 119. Riječ je o nizu veoma važnih izlaganja na simpoziju o prevođenju Biblije održanome u Stuttgartu 2000. godine. Ovaj rad neke od važnih spoznaja zahvaljuje upravo objavljenim radovima pojedinih kolegica i kolega u zborniku s tog simpozija, osobito gore spomenutoj. U navedenom djelu, uz već navedeni rad H. Salevsky, mogu se naći sljedeće studije u svezi s prevođenjem i raznim principima prevođenja: A. MEINHOLD, »Kriterien wissenschaftlichen Bibelübersetzungen an Beispielen alttestamentlicher Kommentare«, 151–166; W. GROß, »Pragmatische und syntaktische Gesichtspunkte des Hebräischen und deutscher Übersetzungen, Beispiele aus der alttestamentlichen Poesie«, 167–208; »Semantische Gesichtspunkte des Hebräischen und deutscher Übersetzungen am Beispiel von Num 10,29-31«, 209–234; O. FUCHS, »Die pragmatische Relevanz semantischer Beweglichkeit von Bibelübersetzungen«, 235–266; A. R. MÜLLER, »Buber's Verdeutschung der Schrift – die wirkliche Übersetzung?«, 267–283; J. ANDEREGG, »Zur neuen Züricher Bibel. Überlegungen und Erfahrungen aus germanistischer Sicht«, 284–300; T. KRÜGER, »Zur Revision der Züricher Bibel (Altes Testament). Ein 'Werkstattbericht' aus exegetischer Sicht«, 301–338; H. HAUG, »Ein Vergleich zwischen den großen 'Gebrauchsbibeln': Lutherbibel – Einheitsübersetzung – Gute Nachricht«, 329–364.

kritika i prijevoda namijenjena širokom krugu čitatelja koji nisu temeljito vjerski obrazovani, a niti su teološki upućeni, zbog njegove dinamičnosti. Prema tomu, različite svrhe i različiti čitatelji zahtijevaju i različite prijevode koji ne moraju biti usmjereni jedni protiv drugih, nego mogu služiti na razne načine onoj svojoj izvornoj nakani da prenesu biblijsku poruku suvremenom čitatelju.

1. Načini i modeli prevođenja

1.1. Načini prevođenja

U uvodnom dijelu bilo je već istaknuto da prevođenje predstavlja složen i međusobno povezan proces u kojem svatko na svoj način ima neophodnu ulogu: ishodišni tekst prevođenja, prevoditelj, konačni tekst i čitatelj. Budući da se u bilo kojoj vrsti prevođenja ne bi se smio zaboraviti ili izostaviti niti jedan od naznačenih čimbenika, ipak se može dogoditi da se u pojedinim prijevodima više ili manje naglasi jedan od navedenih čimbenika o kojemu onda ovisi i sam način i model prevođenja a u konačnici i sam tip prijevoda.³ Proces prevođenja mogao bi se ovako prikazati:

Bilo bi neophodno pri prevođenju imati stalno pred očima ovu shemu koja predstavlja cjelokupni proces prevođenja. Svako pre naglašavanje jednoga od navedenih elemenata u postupku prevođenja ide na štetu ostalih. Tako, ako bismo se slijepo i ropski držali ishodišnoga teksta pri prevođenju, onda bi takav pristup nedvojbeno išao na štetu čitatelja ili pak slušatelja, jer bi čitatelj bio prisilno vraćen u kulturu i civilizaciju autora ishodišnoga teksta umjesto da bude obrnuto.

---

³ Redovito se krivo pretpostavlja da je u procesu prevođenja na prvome i jedinome mjestu ishodišni tekst a potom prevoditelj koji pristupa tom tekstu ili da pokaže svoje znanje jezika s kojega prevodi ili pak da se pokuša približiti i ostati uz tekst. Dobiva se dojam da prevoditelj i sam vježba prevođenje, a taj prijevod služi drugima da također to isto vježbaju. Budući da se iz vida gube čitatelji, onda oni u procesu prevođenja jedva da imaju što reći. Čini se kao da prevoditelj nije uopće svjestan da je prijevod namijenjen ne njemu nego čitateljima, ne nekome tko zna jezik ishodišnoga teksta nego ljudima koji to uglavnom ne znaju. Zato je potrebno upozoriti da u proces prevođenja neizostavno spada i čitatelj/slušatelj koji mora moći razumjeti poruku teksta, inače je sam prijevod besmislen i nepotreban.

Posljedica takvoga prevođenja bila bi da bi konačni tekst prijevoda bio nerazumljiv za suvremenoga čitatelja.

Ako bi se pak dogodilo da se interes prevoditelja pomakne prema čitatelju, onda bi to značilo da se prevoditelj odmiče od ishodišnog teksta i pokušava autora tog teksta preko prijevoda suočiti sa suvremenim čitateljem. Posljedica takvoga načina prevođenja bio bi konačan prijevod koji bi bio razumljiv i jasan, ali ne bi bio usko leksički nego funkcionalno vjeran ishodišnom tekstu. U lingvističkim teorijama prijevod nastao na takvom načelu prevođenja označava se dinamičnim, komunikativnim ili funkcionalnim jer na prvome mjestu ima pred očima čitatelja, a u biblijskom prevođenju osobitu pozornost svraća na to kakav će dojam ostaviti na čitatelja Božja riječ. U takvom dinamičnom, komunikativnom ili funkcionalnom prijevodu naglasak je znatno više usmjeren na *doživljaj čitatelja*, dok je u prijevodu koji se isključivo oslanja na tekst interes usmjeren na postizanje *spoznaje* kod samoga *prevoditelja*.

Razlika između jednoga i drugoga pristupa očituje se – posve je razvidno iz postavljenih namjera – prvenstveno u određivanju i postizanju cilja: u dinamičnom prijevodu cilj je očito premješten na čitatelja, dok je u prijevodu koji je usmjeren samo na ishodišni tekst riječ više o cilju koji je povezan s prevoditeljem i njegovim usmjerenjem prema tekstu, ne obzirući se osobito na čitatelja. S tog razloga je ovaj zadnji znatno više prikladan za *znanstveno-istraživačke* svrhe, a onaj prvi – dinamični – za *liturgijsko-pastoralnu* i misijsku uporabu.⁴

⁴ S tim u svezi valja upozoriti na krive predodžbe i uvjerenja kako se liturgijsko-pastoralni prijevodi trebaju prvenstveno usklađivati s originalnim tekstom bez ikakvog osobitoga obzira prema slušatelju/čitatelju tog teksta. Zbog toga su liturgijski tekstovi na žalost vrlo često teško razumljivi i daleki od ljudi kojima bi u prvome redu trebali biti namijenjeni. Liturgijsko-pastoralna praksa manje bi trebala neke stroge i teško razumljive znanstvene prijevode, a znatno više one otvorene suvremenome čovjeku. Njoj bi trebalo stajati više do toga da pobudi osjećaj i izazove doživljaj i ljubav za Božju riječ nego da ustrajava na nerazumljivoj doslovnosti koja jedino može zadovoljiti lažno uvjerenje prevoditelja kako je ostao veoma »blizu izvornom tekstu«. Zanimljivo je u tom smislu vidjeti predloške u članku P. BAŠIĆ, »Neke prevodilačke nedoumice u hrvatskome Lekcionaru A-B-C«, u: *Bogoslovska smotra*, 3 (2004.), 675–703. Taj autor zastupa ekstremnu »vjernost« tekstu koja u predlošcima ide do nerazumljivosti, gotovo do apsurdnosti. Evo nekoliko autorovih čudnih predložaka: Lk 7,1: »Pošto pak izreče sve te svoje riječi u uši puka, uđe u Kafarnaum«; Mt 11,23: »A kad Ivan u tamnici doču da djela Kristova, poslavši po svojim učenicima (?), reče mu ...«; Mk 6,14: »I doču kralj Herod; razglasilo se naime ime njegovo (čije? Herodovo? Isusovo?). Govorahu: 'Ivan Krstitelj uskrsnuo od mrtvih i zato u njemu sile djeluju'«; Lk 3,21-22: »Dogodi se pak za krštenja svega naroda i nakon Isusova krštenja i za njegova moljenja, da se rastvori nebo i da side Duh Sveti ...«; Mk 8,24: »I dignuvši pogled reče: 'Vidim ljude, jer kao stabla vidim gdje šetaju'«; Mt 15,2: »Ne umivaju naime ruke svoje kad jedu kruh«; Mk 1,45: »A on izišavši, stane uvelike pripovijedati i razglašivati govor (o tome) tako da Isus više nije mogao javno ući u grad«; Mk 4,8: »A druga padoše u dobru zemlju i dadoše plod: uzlazeći i rastući te donesoše jedno trideset i jedno šez-

Na taj problem s obzirom na način, svrhu i cilj prevođenja ukazao je svojedobno i F. Schleiermacher upozoravajući na dvije moguće opcije u procesu prevođenja i njegovoj namjeni: ili udaljavanje od pisca i primicanje čitatelju ili pak primicanje piscu a odmicanje od čitatelja. Već je Schleiermacher utvrdio da je doista teško u jednakom omjeru uvažiti i jedno i drugo, jer se u prevođenju redovito ide ili prema jednom ili prema drugom cilju. Isti je autor istodobno posve dobro namjerno upozorio na latentnu opasnost miješanja ovih dvaju pristupa stvarajući neki vlastiti umjetni pristup, što drži neprimjerenim i gotovo nemogućim ako se ne želi napraviti nešto neuporabljivo.⁵

Što se tiče katoličkoga pristupa u konfesionalnom i modernom prevođenju biblijskih tekstova, njega određuju *Smjernice* za međukonfesionalnu suradnju u prevođenju Biblije izdane u Vatikanu od strane *Tajništva za promicanje jedinstva kršćana i Sjedinjenih biblijskih društava*⁶, načinjene upravo u tu svrhu. U njima se jasno ističe potreba povezivanja, zajedničkoga rada oko prevođenja kao i uvažavanja samih rezultata koji će iz toga rada proizaći. U *Smjernicama* se također navode važne upute koje bi se trebale uvažiti da prijevod bude dobar. Među tim uputama od osobite su važnosti: timski rad i kreativnost prevoditelja, izbor tekstova za prevođenje, egzegetski pristup, pisanje i prevođenje biblijskih imena, stilska razina teksta, razlikovanje prijevoda od revizije, prihvaćanje prijevoda od strane naručitelja ili nalogodavca, uloga savjetnika pri prevođenju, prilagodba načelu situacije odnosno potrebama konkretnoga prijevoda.⁷

---

deset i jedno sto«; Mk 7,3: »A farizeji i svi Židovi ne jedu ako prije temeljito ne operu ruke, drže se predaje starih.«

Ovakvim predlošcima doista ne trebaju komentari. Ostaje ipak važno pitanje: treba li liturgijski tekst biti nerazumljiv ili teško razumljiv da bi bio liturgijski?! Jesu li važniji hebrejska i grčka sintaksa negoli sama poruka. Biblijskim rječnikom rečeno: Je li čovjek radi subote ili subota radi čovjeka? »Sveti tekst« služi kao poruka i pouka, a ne kao idol kojemu se treba klanjati. Nije potrebno ni govoriti da brojni hebraizmi i grecizmi čine prijevod biblijskoga teksta katkada još i smiješnim. Što je još zanimljivije spomenuti autor čini predloške na tekstu prijevoda Duda/Fučak koji je već po sebi veoma doslovan. Koliko su onda predlošci u nerazumljivoj doslovnosti otišli predaleko?!

⁵ On piše: »Ili prevoditelj ostavlja pisca što je moguće više u miru i ide ususret čitatelju ili ostavlja čitatelja što je moguće više u miru i kreće se prema piscu. Oba su pristupa toliko međusobno različita da se stoga mora slijediti, koliko je to moguće dosljednije, jedan od njih, jer u slučaju miješanja proizlazi nužno krajnje nepouzdan rezultat, a treba zabrinjavati da pisac i čitatelj mimoilaze jedan drugoga.«; F. D. E. SCHLEIERMACHER, »Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens. 24. Juni 1813.«, u: *F. Schleiermacher: Friedrich Schleiermacher's sämtliche Werke. Dritte Abteilung: Zur Philosophie, Bd. 2: Dr. Friedrich Schleiermacher's philosophische und vermischte Schriften*, Berlin, 1838., 207–245, ovdje 248. Cit. prema H. SALEVSKY, nav. čl., 120.

⁶ *Guidelines for interconfessional cooperation in translating the Bible* (The new revised edition), Rim 1987.

⁷ *Isto*, 5–19.

Smjernice osobito naglašavaju važnost stila i jezika na koji se prevode biblijski tekstovi koji bi trebao sadržavati dvije bitne značajke: da bude »meaningful and readable in public«⁸ (pun značenja i jasan). Pod tim se misli da jezik i stil imaju stvarno, životno značenje, a ne da budu prazne riječi, te da budu čitki i razumljivi za čitateljstvo. Sve bi to biblijski prijevod trebao imati kako za čitatelje Biblije unutar Crkve tako i za one izvan, te bi morao biti prikladan izraziti biblijsku važnost poruke jezikom suvremenoga čitatelja: »within and outside the church and be in a language which is appropriate for the importance of the message and which reflects current usage«⁹. Ondje gdje postoji duga biblijska tradicija može se već prema pastoralnim i liturgijskim potrebama pokušati uvrstiti takvu terminologiju, osobito u liturgijske kontekste.

Značajno je da *Smjernice* ističu kako je posve krivo tvrditi da je samo jedan tip prijevoda legitiman. Potrebno je pripremati različite tipove prijevoda i na različite jezike. »Takva različitost jezika i odgovarajuće razlike svrhe u prijevodu sugeriraju da više od jednoga jezičnoga stila može biti ne samo poželjno nego u mnogim situacijama i nužno.«¹⁰ Na taj način *Smjernice* ohrabruju timski rad, međusobno poštivanje, potrebu razumljiva i svježega jezika za ljude unutar i izvan crkvenih zajednica kako bi biblijski tekstovi postali pristupačni što većem broju ljudi i kako bi im progovorili njihovim jezikom i u njihovoj kulturi.

1.2. Modeli prevođenja

Budući da je prevođenje Biblije međusobno povezani proces između ishodišnoga teksta, prevoditelja i čitatelja/slušatelja konačnoga funkcionalnoga teksta, onda je moguće, a i potrebno da se prilikom prevođenja njihalo katkad pomakne ili prema ishodišnom tekstu ili prema prevoditelju ili pak prema ciljanoj čitatelju i da prema tomu nastaju različiti tipovi prijevoda. Na temelju te činjenice nastaju različiti tipovi prijevoda: bliži ili dalji ishodišnom tekstu, bliži ili dalji čitatelju.

Imajući upravo u vidu te mogućnosti, ali i njihovo ostvarivanje u prevođenju Biblije H. Haug¹¹ je upravo s tog stajališta stavio pod lupu 34 njemačka prijevoda podijelivši ih u četiri kategorije: 1. *interlinearni* prijevod u kojemu se ispod ishodišnog teksta doslovno prevodi riječ po riječ; 2. *filološki* ili *doslovni* prijevod u kojemu se u ciljani prijevod prenosi čak i gramatička i sintaktička konstrukcija iz ishodišnoga teksta i iz jezika s kojega se prevodi; 3. *konkor-*

⁸ *Isto*, 13.

⁹ *Isto*, 13.

¹⁰ *Isto*, 13.

¹¹ Usp. H. HAUG, nav. čl., 329–364.

dantni pojmovni prijevod u kojem se osnovni pojmovi prevode uvijek istom riječju; 4. *komunikativni* prijevod usmjeren je prvenstveno na kontekst umjesto na pojedine pojmove.

Spomenuti autor ukazuje ujedno i na nužne nedostatke pojedinih kategorija prijevoda: *doslovni* prijevod zbog svoje doslovnosti boluje od posve realne mogućnosti nerazumijevanja od strane čitatelja, a *komunikativni* od opasnosti da prevoditelj pojednostavi tekst ondje gdje je u sebi složen i da ga interpretira na svoj način. S druge strane autorica H. Salevsky¹² predlaže podjelu prijevoda na tri različita tipa prikazana na sljedeći način, već prema tomu koji element u procesu prevođenja biva posebno istaknut:

Prvi tip prijevoda unutar različitih mogućnosti prevođenja bio bi onaj *vjeran strukturi* (*strukturtreu*) i izražavao bi poglavito što je moguće vjernije fonetske, morfološke, sintaktičke i leksičke strukture originalnoga ili ishodišnoga teksta. Sve bi to – prema shvaćanju navedene autorice – trebalo u ovome tipu prijevoda neminovno doći do izražaja, i to u jeziku na koji se prevodi te biti prepoznatljivo kao konačan proizvod u odgovarajućem prijevodu, čak i po cijenu smanjene razumljivosti.

Drugi tip prijevoda označen je kao prijevod *vjeran smislu* (*sinntreu*) jer prevoditelj svoju pozornost prilikom prevođenja usmjerava poglavito prema prenošenju smisla iz ishodišnoga u ciljani tekst. U konačnici riječ je zapravo o mješovitom tipu prijevoda koji u svom ostvarenju može u pojedinim slučajevima biti bliži ishodišnom a katkada ciljanom tekstu. I u stvarnosti se doista često događa da je takav prijevod katkada bliži ishodišnom tekstu ukoliko nastoji reproducirati strukture ishodišnoga teksta ili pak komunikativnom tipu prijevoda ukoliko teži estetsko-poetskoj kvaliteti teksta prijevoda.

Konačno, treći tip prijevoda – prema ovoj autorici – predstavljao bi prijevod u potpunosti vjeran svojoj svrsi, a to je vjernost komunikaciji i funkcionalnosti (*wirkungstreu*: učinkovitosti/djelovanju na čitatelja) koji bi pred sobom imao poglavito čitatelja. Prijevod se u svom konačnom određenju usmjerava prema

---

¹² Vidjeti: H. SALEVSKY, nav. čl., 128–129.

njegovu djelovanju na određeni ciljani krug čitatelja, pa se u tu svrhu služi za to primjerenim sredstvima: ciljanim jezikom, kulturom i stilom.¹³

2. Lingvističke teorije prevođenja i njihov utjecaj na prevođenje Biblije

Jedna od najčešćih teorija prevođenja Biblije zacijelo je ona koja po svaku cijenu ide prema tzv. »doslovnosti« bez obzira što se pod tom doslovnošću podrazumijevalo. Prevoditelji koji se odluče ići tim putem vide pred sobom samo ishodišni tekst i sebe i nikoga više. U procesu su prevođenja zaokupljeni isključivo zadanim tekstom. Tako onda nastaju tzv. »doslovni« prijevodi o kojima ovdje treba ponajprije govoriti i potražiti lingvističku podlogu za takav pristup.

2.1. Tradicionalna teorija o »ropskom« ili doslovnom prevođenju

Svaki od gore navedenih tipova prijevoda temelji se na nekoj jezičnoj teoriji koja mu daje opravdanje i racionalno obrazloženje. S tog se gledišta i prijevod vjeran strukturi temelji na lingvističkoj teoriji o načinu prevođenja koja je poglavito vladala u drugoj polovici 20. st. i predstavljala ideal i u prevođenju biblijskih tekstova. Takve su lingvističke teorije prevođenja počivale zapravo na praksi prevođenja stare filozofije i teologije, koja je služila prvenstveno za poučavanje grčkoga i latinskoga jezika i u tom je smislu značajno utjecala na pojedine teologe koji su ostajali ograničeni tom didaktičkom nastavnom metodom. Njome se zapravo htjelo više pokazati *znanje* klasičnih jezika *nego stvarno prenošenje* neke važne poruke na čitatelja ili slušatelja, jer ta metoda i nije to imala za cilj.¹⁴ S tog se razloga onda može opravdano govoriti o metodi koja

¹³ Svakako bi u našem vremenu trebalo voditi računa da svaki od navedenih tipova prijevoda pretpostavlja i određenu jezičnu teoriju prevođenja. Ona bi činila teorijsku osnovu prijevoda i pokazivala bi smjerove kamo se prijevod kreće. Čini se da prijevodi na hrvatskom jeziku iz najrazličitijih razloga nisu posezali za takvom teorijom nego se prevodilo ili prema nekim uzorima ili prema osjećaju. Stoga je potrebno istaknuti da je u tom smislu velik pomak napravio J. Fućak upravo svojim člancima u kojima je izlagao teoretske stavove s obzirom na prijevod poglavito novozavjetnih biblijskih tekstova do kojih je došao na temelju vlastitoga prevođenja Novoga zavjeta. Vidjeti: J. FUĆAK, »Neki problemi i načela prevođenja Novoga zavjeta«, u: *Prepoznatelj Riječi Božje. Biblija u našim rukama*, Zagreb, 2005., 82–100; ISTI, »Neki stilistički problemi prijevoda Novoga zavjeta«, u: *isto*, 101–116; ISTI, »Imperfekti i aoristi u hrvatskim prijevodima Novoga zavjeta«, u: *isto*, 117–132; ISTI, »Biblija u našim rukama«, u: *isto*, 7–11. On tu izrijekom piše: »Jednom će se morati provesti stručno istraživanje kolika je kongenijalnost hrvatskoga jezika s biblijskima. Ima više stvari u kojima je na internacionalnom planu zapažena srodnost nekih slavenskih jezika s hebrejskim. Naš futur ima više modaliteta koji odgovaraju hebrejskom jiktlo. Ipak dosada takvih studija nema, pa je zato prevoditeljima još teže, pogotovo kad su svi rječnici, gramatike i komentari pisani na drugim jezicima.«

¹⁴ Ova teorija naglašava važnost semantičkoga i sintaktičkoga u samome procesu prevođenja što je često rezultiralo nejasnim prijevodima koji su išli za tim da budu blizu ishodišnom tekstu, ali

je bila primjerenija učenju i didaktičkom uvježbavanju klasičnih jezika negoli zauzetom prenošenju važnih biblijskih sadržaja čitateljima našega vremena.

Takav tip prevođenja, utemeljen na toj zastarjeloj lingvističko-didaktičkoj teoriji, veoma je nerazumljiv i samo prividno odaje dojam »vjernoga« prijevoda. Načelno: Što zapravo znači vjeran prijevod? Poznata je i istinita činjenica: što je neki prijevod doslovniji, zacijelo je proporcionalno svojoj doslovnosti toliko i nerazumljiviji. Zbog svoje nerazumljivosti takav prijevod ne postiže svoju izvornu svrhu neophodnog uspostavljanja komunikacijskoga mosta između autora ishodišnog teksta i čitatelja, a u konačnici ne može izvršiti svoju funkciju prenošenja određene poruke čitatelju. Takav prijevod ostaje suvremenom čitatelju zapečaćena knjiga sa sedam pečata koju niti može a onda niti želi otpečatiti za sebe i svoj život.

Doslovan je prijevod često samo mehanički prijevod bez dubljega uvida prevoditelja u poruku, jer se gotovo mehanički redaju riječi sa svojim značenjima navedenima u leksikonima jedna pored druge, a da se uopće ni ne pokazuje želja prodrijeti u samo značenje teksta i poruku koja odatle proizlazi, niti se pak pokušava uspostaviti most između poruke u ishodišnom tekstu i konačnog čitatelja koji će se služiti prijevodom.¹⁵ Što je u svemu tomu najčudnije i što bi trebalo najviše zabrinjavati prevoditelja i naručitelja prijevoda: prijevod uopće ne postiže svoj cilj i ne opravdava uloženi trud. Svojom navodnom »vjernošću« takav doslovni prijevod stvara samo privid vjernosti te uopće i ne pokušava premostiti gotovo nepremostivi jaz između različitih kultura, civilizacija, dalekoga vremena i prostora tako da bi u konačnici kako-tako dosegno suvremenoga čitatelja ili slušatelja. Ropsko-doslovni prijevod ostaje praktički u onom vremenu i kulturi u kojima je i nastao ishodišni tekst i – što je najgore – pokušava suvremenog čitatelja prenijeti u te daleke kulture, što dakako nije moguće, umjesto da poruku iz te kulture prenese u suvremenu i dodirne ciljanoga čitatelja.¹⁶

---

na štetu razumljivosti. Za poučavanje jezika to i nije toliko presudno važno, ali za prenošenje određene poruke čitateljima/slušateljima i te kako je značajno da prijevod bude jasan.

¹⁵ U svezi s problemima prevođenja Staroga i Novoga zavjeta u kratkim crtama vidjeti G. L. EMMERSON, »Problems of Translation«, u: R. J. COGGINS – J. L. HOULDEN (prir.), *A Dictionary of Biblical Interpretation* (dalje: *DBI*), London – Philadelphia, 1990., 701–704. Autor navodi da značajke jednoga prijevoda ovise o dvije temeljne odluke: prva – pretpostavljena uporaba i ciljano čitateljstvo; druga – prevoditeljevo shvaćanje vlastitoga zadatka i širina slobode za modernizaciju i pojašnjavanje. Potom se ističe kako nije moguće prevoditi mehanički doslovno a i riječi u različitim jezicima imaju rijetko jednako značenje (»For there is no possibility of mechanical transfer from one language to another. Words in different languages are rarely precise equivalents.«)

¹⁶ Usp. P. ELLINGWORTH, »Translations (Modern)«, u: *DBI*, 707–710. Potrebno je također vidjeti i neke druge tekstove koji raspravljaju o problemima prevođenja. Tako: J. F. A. SAWYER, »Linguistics«, u: *DBI*, 398–400. Ovaj autor donosi različite prijevode i načine prevođenja biblijskih tekstova kao i novije lingvističke spoznaje s obzirom na hebrejski jezik kao i na razvoj moderne lingvistike.

2.2. Nove lingvističke teorije prevođenja

Potkraj prošloga stoljeća počele su se užurbano razvijati nove lingvističke teorije prevođenja usmjeravajući svoje zanimanje sve više prema neophodnoj komunikativnosti i funkcionalnosti koje bi prijevod trebao imati. Te su nove lingvističke teorije prenosile na područje prevođenja važne spoznaje s područja informativnosti, intertekstualnosti, situacijske uvjetovanosti, sociolingvistike, pragmatike. Istodobno, na području biblijskog prevođenja sve se više uvidalo kako se prevođenje biblijskih i drugih tekstova ne može izolirati od novijih spoznaja na općem polju lingvistike bez obzira kako je riječ o Bibliji kao višestruko posebnoj knjizi.

Sve je to utjecalo na stjecanje novih važnih spoznaja da je krivo ograničiti se samo na neko doslovno, gotovo automatsko, prevođenje riječi kao uvježbavanje jezika u didaktičke svrhe, te da je stoga znatno potrebnije voditi računa upravo o onima koji ne poznaju originalni jezik Biblije – a takvi su golema većina – i za koje se zapravo i prevode biblijski tekstovi. Neprijeporno je da prilikom prevođenja Biblije postoji uvijek određena napast da prevoditelj prevodi čak i biblijski tekst tako da bi pred drugima »dokazao« vlastito znanje jezika ishodišnjoga teksta, ali i da bi se eventualno na taj način zaštitio od onih koji bi možda mogli reći da prijevod nije »vjeran« ishodišnom tekstu. Tu zacijelo postoje i drugi razlozi, a jedan vrlo snažan sastoji se u iskonskom strahu prevoditelja da se iznevjere Božjoj riječi i da se ni na koji način ne umanja svetost biblijskoga teksta.

Međutim, s prodorom novih lingvističkih spoznaja o procesu prevođenja i o sudionicima u tom procesu i među biblijskim prevoditeljima su sve više sazrijevali spoznaja ali i uvjerenje da je potrebno ozbiljno uzimati u obzir čitatelje i težiti, što je moguće više, većoj komunikativnosti i funkcionalnosti teksta (*Zieltext*) koji bi trebao u čitateljima prouzročiti upravo ono što je imao namjeru postići originalni tekst (*Ausgangstext*) u svojih čitatelja i slušatelja. Kod takvoga prevođenja, gdje se ide prema komunikativnom tekstu usmjerenome određenim čitateljima (*Zieltext*), dolaze do izražaja važni čimbenici i pokazuju se različiti naglasci. Tako ishodišni tekst (*Ausgangstext*) dobiva drugotnu ulogu i stupa u pozadinu¹⁷, a na pozornicu u prvi plan dolazi prijevod napravljen za posve određenu svrhu (*Zieltext*): bilo s obzirom na čitatelje, bilo s obzirom na pojedine skupine, bilo na kulturno, socijalno ili konfesionalno obilježje pojedinih skupina. Takav prijevod ima uvijek pred sobom određenu ciljanu skupinu za koju je prvenstveno namijenjen.

¹⁷ To nipošto ne znači da ishodišni tekst nema nemjerivo značenje kao jedna od najvažnijih odrednica u procesu prevođenja, nego da postane kočnica za shvaćanje poruke sadržane u njemu. Uvijek je utješno: prevodi mogu biti različiti ali ishodišni tekst uvijek ostaje nepromijenjen. To mu jamči trajnost.

Isto tako u svijest prevoditelja je zasigurno prodrla još jedna neobično važna spoznaja za proces prevođenja Biblije. Prevoditelj ne prevodi mehanički samo riječi, nego i smisao kojega treba iščitavati preko riječi i iz konteksta, a i jedno i drugo su nažalost vrlo često upitni i nejasni. Uz to bi trebalo voditi računa da samo prevođenje nije prevođenje *teksta* u neki novi tekst nego i *poruke* izrečene u određenoj dalekoj kulturi i civilizaciji u jednu novu, drukčiju kulturu i civilizaciju, tako da bi ona mogla doista progovoriti suvremenom čovjeku ili pak ciljanoj skupini u tom svijetu. To je doista veliki zadatak koji se ne može riješiti pukim redanjem značenja riječi iz leksikona, koje su ionako pravili ljudi prema vlastitim spoznajama, pa stoga i leksikoni ostaju nesavršeni kao i svako ljudsko djelo.

2.3 Funkcionalna ili skopus-teorija prevođenja

Ovakav način prevođenja počiva na lingvističkoj teoriji prevođenja nazvanoj skopus-teorija ili funkcionalna teorija koju su dobro opisali K. Reiß i H. J. Vermeer sljedećim načelom: »Određnica svih prijevoda je njihova svrha.«¹⁸ U toj teoriji ishodišni ili originalni tekst odlazi u pozadinu a naprijed stupa načinjeni prijevod. Zapravo taj tekst predstavlja samo građu od koje se onda pravi onaj konačni proizvod, novi prijevod. Takve postavke navedene lingvističke teorije dovode do toga da je posve teško razlikovati između prijevoda nekoga teksta i prerade tog teksta.

Toj teoriji prevođenja pripadaju sljedeća načela prevođenja: prijevod je funkcija svoje svrhe; prijevod je informacijska ponuda prikazano kao slikoviti transfer izvorne ponude; prijevod je informacijska ponuda izvorne kulture i njezina govora. Iz navedenih načela razvidno je da je ova teorija prevođenja okrenuta prema čitatelju, odnosno prema prijevodu i njegovoj funkciji. Ostaje naravno u potpunosti otvoreno pitanje u kojem odnosu stoji proces prevođenja i konačni proizvod, odnosno konačni prijevod.¹⁹

2.4. Metoda »Descriptive Translation Studies«

Uz već navedene teorije prevođenja treba svakako spomenuti i teoriju utemeljenu na određenim *normama* prevođenja. Ta je teorija nastala u Belgiji i Nizozemskoj 70-ih godina prošloga stoljeća i naziva se »Descriptive Translation Studies«. U početku se bavila istraživanjem polisustava ciljane kulture (*Zielkultur*) u kojoj su podsustave činili književnost, stil, jezik ... Prvotno ishodište ove teorije prevođenja bila je načelna postavka da se jedno umjetničko djelo može shvatiti

---

¹⁸ Tako K. REISS – H. J. VERMEER, *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen, 1991., 16–105.

¹⁹ Usp. također: H. SALEVSKY, nav. čl., 137.

samo prema mjestu vrijednosti koje zauzima u postojećem književnom sustavu. Na toj osnovi u sustavu ciljane kulture prijevodi dobivaju također i funkciju originalnih tekstova. S tog gledišta zauzele su norme i konvencije, među kojima prijevodi funkcioniraju u sustavu ciljane literature, važno mjesto te se prijevod prikazuje kao djelovanje upravljano normom.²⁰

U takvome sustavu norme i konvencije igraju veoma značajnu ulogu. Redovito se razlikuju dvije vrste normi: 1. *preeleminarne* norme koje unaprijed određuju prijevod. Kad je posrijedi prijevod Biblije, onda su to pojedine crkvene ustanove ili same crkvene zajednice koje daju nalog za prevođenje ili pak »imprimatur« za pojedini prijevod; 2. *operacionalizacijske* norme koje određuju sam proces prevođenja i utječu na različite modifikacije teksta.

Složit ćemo se bez daljnega da norme igraju važnu ulogu u procesu prevođenja, ali zacijelo ostaje veliko pitanje koliku ulogu one dobivaju u samome prevođenju. S tim u svezi nastale su teorije po kojima je tip prevođenja postao čimbenikom u procesu prevođenja kao i u teorijama prevođenja orijentiranim prema teoriji komunikacije i postizanja učinaka.²¹ Teorije komunikacije uvijek su usmjerene onome kome se nešto komunicira, pa su stoga i pravila sadržana u tim teorijama usmjerena prema onome koji komunicira i prema onome kome se komunicira: Tko nešto kaže? Što kaže? Na koji način kaže? Kome kaže? S kojim učincima?

2.5. Teorija o povezanosti komunikacijske situacije i teksta

O. Kade je sa svoje strane naglasio važnost povezivanja komunikacijske situacije s tekstom te je, iznoseći po dva čimbenika, nastojao usporediti obje komunikacijske situacije. U prvoj komunikacijskoj situaciji ide se *od autora do prevoditelja*, a u drugoj *od prevoditelja do adresata odnosno primatelja* ciljanoga teksta. U tom povezivanju O. Kade uspoređuje: cilj komunikacije s ciljem prevođenja; predmet komunikacije i tematsko područje prevođenja; autora ishodišnog teksta i autora prijevoda, adresata ishodišnog teksta i adresata prijevoda, komunikacijsku zajednicu u ishodišnom području s komunikacijskom zajednicom u ciljanom području, jezik ishodišnog teksta i jezik ciljanog teksta, uvjete prenošenja

²⁰ Usp. G. TOURY, *Descriptive Translation and beyond*, Amsterdam – Philadelphia, 1995., 13–63. Cit. prema H. SALEVSKY, nav. čl., 137–139.

²¹ Usp. H. D. LASSWELL, »The Structure and Function of Communication in Society«, u: W. Schramm – D. F. Roberts (prir.), *The Process and Effects of Mass Communication*, Urbana – Chicago – London, 1974., 84–99. Cit. prema SALEVSKY, nav. čl., 138–139. Njegova formula glasi: »Who Says What in Which Channel To Whom With What Effect?« Kasnije je J. Holmes ovu formulu nadopunio: »Who says what through which medium to whom? Under what circumstances? For what purpose? With what effect?«

s uvjetima prevođenja. Komunikacijski cilj je bio ona veličina koja je upravljala procesom prevođenja i o tomu bi trebalo voditi računa.

Povezivanje teksta i komunikacijske situacije

<i>I. komunikacijska situacija</i>	<i>od autora do prevoditelja</i>
<i>II. komunikacijska situacija</i>	<i>od prevoditelja do adresata</i>

Uspoređivanje pojedinih elemenata dviju komunikacijskih situacija

Uspoređuje se:

cilj komunikacije	s ciljem prevođenja
predmet komunikacije	i tematsko područje prevođenja
autor ishodišnog teksta	i autor prijevoda
adresat ishodišnog teksta	i adresat prijevoda
komunikacijsku zajednicu u ishodišnom području	s komunikacijskom zajednicom u ciljanoj zajednici
jezik ishodišnog teksta	i jezik ciljanog teksta
uvjete prenošenja	s uvjetima prevođenja

Na temelju uspoređenih elemenata dviju komunikacijskih situacija došlo se do mišljenja o komunikacijskoj jednakovrijednosti ishodišnog i ciljanog teksta.

Ova je teorija iznijela na vidjelo da promjena komunikacijske situacije utječe svakako i na promjenu teksta. Zastupnik ove metode postavlja komunikativnu jednakovrijednost originala i prijevoda. Relacijska veličina te »komunikacijske jednakovrijednosti« nije bila apsolutna konstanta nego »nastala veličina u originalu na temelju manifestirajućih čimbenika prve komunikacijske situacije i na ciljani tekst neposredno djelujućih čimbenika druge komunikacijske situacije«. ²² Dakako da u ovoj teoriji prevođenja u središte istraživanja dolaze nedvojbeno prevoditelj i sam proces prevođenja.

---

²² O. KADE, *Die Sprachvermittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung*, Leipzig, 1980., 103–112. Cit. prema H. SALEVSKY, nav. čl., 137–139.

Naveli smo samo neke najznačajnije teorije prevođenja koje u središte svoje metodologije prevođenja stavljaju jedan od čimbenika iz procesa prevođenja: ishodišni tekst, prevoditelja ili pak čitatelja/slušatelja – i tako taj pojedinačni i izolirani čimbenik na određeni način apsolutiziraju, čime zapravo onemogućuju da se sagleda prevoditeljski proces u cjelini koji u zajedničkoj povezanosti i međuodnosu obuhvaća ishodišni tekst, prevoditelja i konačni ciljani tekst. Na taj način proces prevođenja biva sveden samo na jedan svoj dio, dok ostali dijelovi gube svoje značenje.

3. Nova hermeneutika i iz nje izvedena načela prevođenja

U uvodnom dijelu svoga novoga prijevoda *Novoga zavjeta i ranokršćanskih spisa* poznati njemački bibličari K. Berger i Chr. Nord²³ iznijeli su svoja načela prevođenja koja su uporabili u spomenutom prijevodu. Ovo dvoje prevoditelja su ta načela, kao teorijske temelje svoga prijevoda, vrlo jasno izložili i obrazložili. Na početku prevoditelji postavljaju opću postavku od koje polaze, a odnosi se na sam proces prevođenja: »Svako prevođenje polazi od ishodišnjoga teksta (*Ausgangstext*), koji je napisao neki autor u ishodišnom jeziku (*Ausgangssprache*) za adresate svoje vlastite kulture, koju nazivamo 'ishodišnom kulturom' (*Ausgangskultur*).«²⁴

Autori Berger/Nord uviđaju dakako da su biblijski tekstovi jednostavno nastali i da njihovi pisci nisu razbijali glavu oko toga kako će se ti tekstovi u sljedećim tisućljećima prevoditi za pripadnike drugih, različitih kultura. Biblijski su pisci pisali svoje tekstove za ljude svoga vremena uvažavajući njihove probleme, očekivanja, nevolje, mogućnosti razumijevanja. Jednom riječju, oni su željeli kod svojih čitatelja i slušatelja postići određene učinke. I što su više željeli postići te učinke, time su više krojili svoj tekst za tu funkciju.

Ali ako se želi te tekstove prevesti za adresate čija je situacija ne samo prostorno i vremenski nego također i kulturalno drukčija od one ishodišne, onda ovo dvoje prevoditelja ukazuju na dvije mogućnosti takvoga prevođenja, koje je već Ciceron u svoje vrijeme bio uočio: »Ili se (prevoditelj, nap. B. L.) orijentira kao 'interpres' na predložak teksta ili kao neki 'orator' na svoje slušatelje!«²⁵ Sam pak Ciceron drži ovu drugu mogućnost prikladnijom, primjerenijom i opravdanijom.

²³ K. BERGER – Chr. NORD, *Das Neue Testament und frühchristliche Schriften. Übersetzt und kommentiert von Klaus Berger und Christiane Nord*, Frankfurt a. M. – Leipzig, 1999. Dio koji se odnosi na pojašnjenje principa prevođenja nalazi se na str. 17–34.

²⁴ *Isto*, 17.

²⁵ CICERO, *De optimo genere oratorum*. Cit. prema K. BERGER – Chr. NORD, *nav. dj.*, 18. Pred takvom dvojboj nalazili su se u kasnijim stoljećima i prevoditelji Biblije kao što su Jeronim i Luther.

Isto tako i F. Schleiermacher je znatno kasnije izrazio postojeću dvojbu s obzirom na prevođenje na svoj način ovako: »Ili prevoditelj ostavlja pisca što je moguće više u miru i ide ususret čitatelju ili ostavlja čitatelja što je moguće više u miru i kreće prema piscu.«²⁶

Berger i Nord iznose potom niz pitanja u svezi s time, pa nastavljaju s utemeljenjem svoje hermeneutike i donošenjem načela za prevođenje Biblije. Tu su zacijelo veoma važna pitanja: Što to znači vjeran prijevod? Što ga čini vjernim? Je li moguće da prijevod izrekne sve ono što je sadržano u ishodišnom tekstu? Tko može odrediti koliko neki prijevod od svega toga uspijeva? Oспорavajući aksiom W. Kollera prema kojemu se u jednome jeziku sve što se misli može i izraziti te prema tom principu mora biti i da se sve ono što je izrečeno u jednom jeziku može prevesti u neki drugi, oni dovode u pitanje tezu o jednakovrijednosti ili istovrijednosti uz koje se redovito u prevođenju veže vjernost originalu. U kome smislu može ishodišni tekst biti jednakovrijedan ciljanome tekstu? Preslika ishodišnog teksta u ciljanome tekstu nije moguća ni unutar jedne kulture, a kamoli kad je riječ o starim, dalekim kulturama. Berger i Nord ističu: »*Mislimo* da razumijemo tekstove iz stranih kultura onakvima 'kakvi su *oni*', a ipak ih razumijevamo u stvarnosti samo 'kakvi smo *mi*'.«²⁷

Te spoznaje o biti razumijevanja, prema mišljenju spomenutih autora, zajedno s unošenjem kulturalno-teorijskih i dinamično-teorijskih modela, dovele su do »kulturalnog obrata« u znanosti o prevođenju negdje oko 70-ih godina 20. stoljeća. Naime, ishodišni tekst i ciljani tekst prestali su se promatrati kao prvenstveno jezični znakovi, koji se daju prenositi iz jedne u drugu situaciju nego kao sredstva komunikativnog djelovanja koje se odigrava isključivo u situaciji unutar neke kulture (»*in-Situation-in-Kultur*«). To je zbog toga jer su sve situacije neodvojivo uvijene u određene kulture koje su u njima ostavile svoj pečat. Kultura nije jednaka jeziku, jer, primjerice, postoji zapadna kultura u kojoj je više jezika.²⁸

Zbog te nove hermeneutike i nove recepcijske estetike dobiva i dvojba između 'vjernosti' i 'slobode' svoje relacijsko mjesto. Berger/Nord u tom okviru definiraju prevođenje: »Prevoditi znači prenositi ishodišni tekst u ciljani jezik i kulturu *tako* da je ciljani tekst za primatelje u njihovoj situaciji i kulturi koherentan.«²⁹ Budući da postoje različite vrste tekstova ili pak različite komunikacijske svrhe, onda ne mogu svi tekstovi biti prevedeni prema istoj metodi. »Ovo je temeljna postavka 'funkcionalno orijentiranoga' ili 'funkcionalnoga' prevođenja:

---

²⁶ F. SCHLEIERMACHER, nav. čl., 207–245

²⁷ Vidjeti K. BERGER – Chr. NORD, nav. dj., 18.

²⁸ Tako se engleski jezik govori i u SAD-u i u Australiji i u Indiji i u Velikoj Britaniji, ali se ne može govoriti o nekoj zajedničkoj kulturi. Jezik, dakle, nije isto što i kultura, iako čini dio kulture.

²⁹ K. BERGER – Chr. NORD, nav. dj., 21.

Kako će se prevesti neki tekst – vjerno ili slobodno, doslovno ili prilagođavajući, riječ po riječ ili parafrazirajući – ovisi o tomu što se želi postići s prijevodom, koju komunikativnu 'funkciju' treba imati ciljani tekst za primatelja u ciljanoj kulturi. I najzanimljivije je pri tomu: što se manje mijenja ishodišni tekst, tim je manje moguće 'očuvanje funkcije'. Drukčije rečeno: Ako se želi sačuvati funkcija, često se mora vrlo jako promijeniti oblik teksta.³⁰

Iako neki biblijski stručnjaci misle da je za biblijsko prevođenje potrebno imati vlastitu znanost prevođenja, jer bi za nju navodno vrijedili drugi kriteriji, Berger/Nord ne dijele njihovo mišljenje. Prema mišljenju tih dvoje prevoditelja, i u prevođenju Biblije moralo bi se voditi računa o ovim temeljnim pitanjima: komu i za koga se prevodi. Jedan tekst koji se čita u liturgiji treba biti drukčiji od teksta koji se pravi za studente.³¹ To dvoje prevoditelja zastupa mišljenje kako je legitimno postojanje različitih prijevoda sve dotle dok netko ne postavi zahtjev da je samo jedan jedini prijevod ispravan.³² Ipak na početku prevođenja mora biti napravljena globalna strategija prijevoda koje se treba držati do kraja.

Berger/Nord iznose svoj vlastiti put u prevođenju biblijskih tekstova i to kroz izreku »razumljena stranost« (*verständene Fremdheit*). Ova bi sintagma značila da se tekstovi vrednuju kao svjedočanstva stranih ljudi iz neke druge kulture i vremena. Zapravo prijevod pokušava tu drukčijost tako prenijeti da je to moguće pratiti do određenoga stupnja. Ovo dvoje autora nazivaju takav pokušaj kao hod po hridi. »Što tekst govori, ne smije se izdati, ne smije se s obzirom na stvar izvrnuti ili iskvariti, ali s druge strane omogućuje se čitatelju da pokaže razumijevanje za stranu stvar (*fremde Sache*), da otkrije analogije s njom, da je prepozna kao vrijednost ili nevrijednost, da možda na kraju za nju i optira.«³³ Za tu svrhu, prema njihovu mišljenju, nije najprikladniji doslovni prijevod riječ po riječ, jer

³⁰ Isto, 21.

³¹ S obzirom na liturgijske tekstove, koji se često prevode veoma doslovno, gotovo do nerazumljivosti, potrebno je naglasiti da bi se liturgijske tekstove trebalo prevoditi što je moguće jasnije, jer je riječ o tekstovima koji se ne čitaju nego prvenstveno slušaju. Za slušatelja je uvijek poželjno da pisani tekst bude veoma blizu onome govornome da bi ga mogao razumjeti. Liturgijski prijevodi trebali bi biti najmanje konzervativni jer imaju najširi i najšarolikiji krug slušatelja: od jednostavnih i neukih ljudi do sveučilišnih profesora. Nažalost, stanje je u nas posve suprotno. Postavlja se opravdano pitanje: Za koga su onda prevođeni liturgijski tekstovi? Možda za uvježbavanje jezika ili za slušatelje?

³² Zanimljiva je logika razmišljanja onih koji misle da je samo jedan prijevod legitiman – ponajčešće onaj u kome su oni sudjelovali – te da je svaki drugi nepotreban i da je lošiji od postojećega. Takvi ne vide da povijest shvaćaju samo u okviru svoga ja i vlastitih interesa. A to bi upravo trebalo izbjegavati kad je u pitanju posredovanje Božje poruke ljudima »u zgodno i nezgodno vrijeme«. Nitko ne pravi zahvate u izvorni tekst. On ostaje nepromijenjen. Prijevodi se mijenjaju i usklađuju. Nikad neće biti moguće reći da prijevod u potpunosti prenosi poruku ishodišnog teksta. Zato su svi prijevodi nepotpuni.

³³ K. BERGER – Chr. NORD, *nav. dj.*, 22.

»doslovan prijevod proizvodi uistinu najveća nerazumijevanja« koja potom imaju teške posljedice.³⁴ Princip »razumljena stranost« nema funkciju prilagođavanja modernim predodžbama, nego upravo treba izbjegavati takvo moderniziranje. Bilo bi krivo pomisliti da bi se stari i prevladani pogledi Biblije morali i mogli poravnati samim prijevodom i učiniti uskladivim s današnjim vremenom. Dapače, prema mišljenju tih dvoje prevoditelja, Biblija i ima nešto reći današnjem čovjeku zato što ima nečega stranoga.

Sve gore rečeno Berger/Nord konkretiziraju na nekoliko primjera. Mi ćemo donijeti dva takva primjera. Jedan se veže uz Mk 14,63 kad se Isus priznaje Sinom Božjim i Dj 14,14 kad Pavla i Barnabu poistovjećuju sa Zeusom i Hermesom, grčkim bogovima. Na oba mjesta postojeći biblijski prijevodi prevode događaj kao »deranje haljina«. Duda/Fučak prevode Mk 14,63 na sljedeći način: »Nato veliki svećenik razdrije haljine i reče:«. Dj 14,14 prevode ovako: »Kada su to dočuli apostoli Barnaba i Pavao, razdriješe haljine i uletješe u narod vičući:«. Berger/Nord predlažu prijevod: »Da riß sich der Hohepriester die Kleider vom Leibe« (Tada veliki svećenik strga haljine s tijela). Naši prevoditelji Berger/Nord obrazlažu zbog čega su preveli navedeno mjesto na ovaj način (*strga*), a zbog čega nisu preveli »razdrije«. U židovskom obredniku žalovanja haljine se razderu da bi se izrazila povezanost s pokojnikom i da i sam žalovatelj ne želi više živjeti. U tom slučaju, ističu Berger/Nord, haljina simbolizira socijalnu egzistenciju povezanosti.

Tko pak sebi odjeću s tijela trga, poništava sudjelovanje, raskida povezanost i zajedništvo. Iz konteksta navedenoga teksta Mk 14,63 razvidno je da je riječ o tomu da oni koji trgaju odjeću s tijela žele prekinuti zajedništvo s onima koji se tako ponašaju da: ili grde Boga ili se klanjaju krivim bogovima. Ta dva simbolična čina izražavaju dvije različite namjere onih koji ih čine.³⁵

Drugi primjer što ga navode Berger/Nord uzet je iz Mt 7,6: »Ne dajte svetinje psima! Niti svoga biserja bacajte pred svinje da ga ne pogaze nogama pa se okrenu i rastrgaju vas« (Duda/Fučak). Pri tome Berger/Nord ističu da je riječ o

---

³⁴ *Isto*, 23. Ovo dvoje prevoditelja navode jedan takav primjer: U Ef 2,12 za pojam *atheos* donose rječnici značenja: »bez Boga«, »bezbožan«. Prevoditelji preuzimaju te pojmove. Doslovan prijevod budi krive asocijacije, jer nam pruža mogućnost da mislimo na ateiste, koji se nazivaju prema istoj grčkoj riječi. Ateisti su ljudi u današnjem shvaćanju koji ni u što ne vjeruju, ni u kakvog Boga. Upravo se o tomu ne radi u biblijskim tekstovima. U biblijskom smislu bezbožnik je onaj koji ne vjeruje u konkretnoga Boga o kojem se u tom tekstu govori. Uopće ne znači da on ne vjeruje u neke druge bogove. Naprotiv! Takav nije ateist nego ne vjeruje u pravoga Boga. On vjeruje u krivoga boga ili bogove. U konkretnom slučaju ti ljudi ne vjeruju u Boga Izraela. S druge strane kršćane su također nazivali *atheoi* što je značilo da ne vjeruju u grčke ili rimske bogove.

³⁵ Usp. K. BERGER – Chr. NORD, *nav. dj.*, 25.

doista teškome mjestu za razumijevanje.³⁶ Navode kako je već *Didaché* u prvome stoljeću po. Kr. ovaj redak tako tumačio da se pričest ne daje nekrštenima. Dakle, prema razumijevanju *Didaché* logion bi se odnosio na one što se nalaze izvan zajednice i tumačio bi se protiv njih. Danas se redovito ovo mjesto tako tumači da se nekome ne daje nešto za što on nije dorastao ili što neće razumjeti, jer je šteta dati tomu takvo nešto.

Berger/Nord upozoravaju kako izreku treba gledati u njezinu kontekstu već od 7,1 gdje se u tekstu posvuda ističe da slično pripada sličnome. S tog razloga ono sveto ne pripada psima. To dvoje prevoditelja ukazuju na to da se »spomenuto mjesto 7,6 ne smije jednostavno prevesti socijalno-psihološki nego njegov smisao leži na jednoj višoj apstrakcijskoj ravni«³⁷. »Sveto« ili »svetinja« odnosi se na židovski posvećeni kruh koji se ne bi smio bacati svinjama i to u problemskom sklopu poganske nečistoće u koju spadaju i svinje. S tog razloga Berger/Nord predlažu ovakav prijevod: »Gebt das gesegnete Brot nicht den Hunden zu fressen und werft die Perlen nicht den Schweinen. Denn sonst zertreten sie sie mit ihren Füßen und wenden sich voll Wut über das falsche Futter gegen euch und greifen euch an« (Ne dajte blagoslovljenoga kruha psima da ga jedu i ne bacajte bisere svinjama. Jer inače će ih pogaziti i zbog krive hrane okrenut će se bijesno protiv vas i napast će vas, prijevod: B. L.). Prijevod Mt 7,6, prema mišljenju Berger/Nord ima zadaću »zaštititi od nekršćanskog naknadnog djelovanja vlastite povijesti djelovanja«³⁸.

Na temelju ovoga primjera autori donose zaključke s obzirom na pitanje o ekvivalentnosti:

– »Čisto 'leksički' prijevod ne stvara razumljivost za kulturalno udaljene čitatelje.

– Jedan takav doslovan prijevod može se, kao što pokazuje i ovaj slučaj, sasvim neevanđeoski osamostaliti i djelovati posve suprotno od smisla konteksta.

– 'Prijevod je dovršetak razlaganja' (H. G. Gadamer), jer upravo izlagač mora odatle načelno ishodi da je predana riječ u svome kontekstu smislena i da ipak u cjelini evanđelja ima određenu funkciju. Ako izlagač propusti to istraživanje, onda je njegov prijevod loš jer oponaša krajnje upitan način biblijske recepcije, naime metodu 'kamenoloma' gdje ljudi bez izabiranja citiraju biblijska mjesta istrgnuta iz njihova konteksta.

³⁶ U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus (Mt 1–7)*, Zürich – Einsiedeln – Köln – Neukirchen – Vluyn, 1985., 382. Ovaj autor na kraju svih mogućih tumačenja iznosi svoje mišljenje da se logion ne može tumačiti u Matejevu kontekstu, jer je Matej bio konzervativni autor koji je ovaj logion preuzeo iz vjernosti prema predaji budući da se nalazio u Q.

³⁷ K. BERGER – CHR. NORD, *nav. dj.*, 26.

³⁸ *Isto*, 26.

– Na mjesto koncepta ekvivalentnosti trebala bi stoga doći stupnjevita i promjenljiva funkcionalnost.«³⁹

Na kraju maloga uvoda u hermeneutiku i principe prevođenja Berger/Nord postavljaju moguće teze i daju svoje protuteze koje ćemo ovdje iznijeti zbog njihove važnosti i zanimljivosti.

Prva bi teza mogla značiti: Postoji samo jedan način prevođenja (*Übersetzung*), onaj »vjerni«, svi drugi su određena »prenošenja« (*Übertragungen*). Protuteza bi glasila: Već prema adresatima, nalogu za prevođenje i »mjestu u životu« prijevoda može i mora postojati više prijevoda.⁴⁰

Druga teza dala bi se ovako formulirati: Prijevod je vjeran Božjoj riječi kad oponaša grčki red riječi. Protuteza bi na ovu tezu bila: Prijevod ne bi smio biti ropski vjeran stranom doslovnom tekstu nego bi trebao biti »lojalan« prema autoru ishodišnog teksta ukoliko pokušava, što je moguće bolje, posredovati njegovu »stranu« (*fremde*) ishodišnu nakanu.

Treća teza nosila bi sljedeći prigovor: Prijevod je vjeran ako u dvojezičnom rječniku slijedi ponuđenu ekvivalentnost riječi. Protuteza na navedenu tezu: Bez obzira na tu praksu prevođenje jedne važne riječi u različitim kontekstima može dovesti do zamagljivanja stvarnoga sadržaja.

Četvrta teza: Prijevod je dobar ako se uzdrži od bilo kakvoga tumačenja. Protuteza na iznesenu tezu: Ne postoje sadržajno neutralni prijevodi. Najveća većina prijevoda iznosi određena tumačenja kao vjerojatnija od drugih. Prijevod se priklanja jednome od tih tumačenja.

Peta teza: Prijevod je crkven ako slijedi crkveni način govora. Protuteza na postavljenu tezu glasi: Crkveni način govora često nije više razumljiv. Istina, u nekoj se religiji ne mora moći sve »razumjeti«. Ipak, jedan je nerazumljiv prijevod krivo mjesto za tajnu.

Šesta teza: Mjera za prevođenje jest pojedinačna riječ. Protuteza na ovu tezu bila bi: Tekst se ne sastoji od zbira svojih riječi nego one, međusobno povezane i zajednički djelujući s predznanjem recipienta kao neko isprepletano tkivo, daju mogući smisao.

Sedma teza: Uvođenje jezičnog običaja muškaraca i žena je ideologizirajuće ljudsko djelo. Protuteza bi glasila: Treba se pitati razumije li se neki prijevod kao dokumentarno-rekonstruirajući ili želi i danas dosegnuti teološke laike i njima progovoriti. U konačnici prijevod bi trebao govoriti svim ljudima koji ga hoće slušati.

---

³⁹ *Isto*, 27.

⁴⁰ Glede iznošenja teza i protuteza slijedit ćemo poglavito ono što je sadržano u malom uvodu u hermeneutiku i način prevođenja kod K. BERGER – Chr. NORD, *nav. dj.*, 28–32.

Osma teza: Prevoditelj, koji se brojnim dodacima i premještanjima uzdiže iznad ishodišnog teksta, ne pravi prijevod nego samo prenošenje. On onečišćuje Božju riječ ljudskom riječi. Protuteza na iznesenu tvrdnju bila bi: Zbog velikog kulturalnog odmaka od Biblije i zbog povećanog odmaka potencijalnog čitateljstva od tradicijskoga služenja Biblijom postoji misionarski zadatak otvoriti poruku za razumijevanje ljudima.

Deveta teza: Prevoditelj koji biblijske predodžbe hoće učiniti razumljivima za moderne ljude, izdaje ih, leti za ljudima i odriče se sučeliti ih sa sablazni poruke. Protuteza na iznesenu tvrdnju: Nužna i neotklonjiva sablazan poruke leži dublje. Sudbonosno je kriva procjena ako se gleda u jednom određenom jezičnom obliku i u određenim predodžbama

Deseta teza: Tko se odmakne daleko od doslovnog teksta, razara ljudima njihovu duhovnu domovinu. Protuteza na iznesenu tezu glasila bi: Tko nanovo prevodi, može ljude dovesti dotle da nanovo čuju i razmišljaju.

4. Prijevod funkcionalne ekvivalentnosti utemeljen u značenju

Riječ je prvenstveno o *Smjernicama*⁴¹ koje su – kao što smo već gore spomenuli – načinila Sjedinjena biblijska društva (United Bible Societies: UBS), a ukratko ih sastavio Thomas Kaut, konzultant za prijevod pri UBS-u i stanovito vrijeme konzultant ispred UBS-a za hrvatski prijevod Biblije u organizaciji Hrvatskog biblijskog društva. *Smjernice* su sastavljene prema revidiranim *Smjernicama za interkonfesionalnu suradnju u prevođenju Biblije* što su ih usvojili i u Vatikanu potpisali Tajništvo za promicanje jedinstva kršćana i Sjedinjena biblijska društva 16. studenoga 1987.⁴² S katoličke strane *Smjernice* je potpisao kardinal Johannes Willebrands, predsjednik Tajništva za promicanje jedinstva kršćana, a ispred UBS-a Lord Donald Coggan, počasni predsjednik, Ulrich Fick, generalni tajnik i Pierre Dupruey, tajnik.

U Uvodu u *Guidelines for interconfessional cooperation in translating the Bible* Vatikanskog tajništva i UBS-a stoji da zajednički potpisane *Smjernice* žele potaknuti na tješnju suradnju prilikom prevođenja »s jasnom nakanom da novi prijevod bude prihvatljiv i rabljen od strane svih kršćana i svih kršćanskih zajednica koje govore jezikom na kojemu bude načinjen prijevod«. Potom naznačuju cilj interkonfesionalnoga prijevoda Biblije. »Jasan cilj tog interkonfesionalnog pothvata jest načiniti izdanje Svetoga pisma kojim će se sve one koji govore dotičnim jezikom opskrbiti zajedničkim tekstom.« Takav bi prijevod trebao omogu-

⁴¹ UNITED BIBLE SOCIETIES (sastavio TH. KAUT), *Guidelines. Meaning Based Functional Equivalent Translations*, siječanj 2003.

⁴² *Guidelines for interconfessional cooperation in translating the Bible* (The new revised edition), Rim, 1987. Ovdje je riječ o Uvodu u navedeni dokument.

ćiti, »često i po prvi puta, zajedničko svjedočanstvo o Božjoj riječi u današnjem svijetu« (a common witness to Word of God in the world of today). Na kraju tog uvoda potpisnici zazivaju Božji blagoslov na sve one koji će raditi nove interkonfesionalne prijevode kao i na one koji će ih čitati.⁴³

Na ovome ćemo mjestu nešto detaljnije iznijeti neke konkretne upute iz *Smjernica* UBS-a s obzirom na prevođenje Biblije. *Smjernice* se sastoje od kratkoga uvoda i četiriju dijelova: *I. Temeljni tekstovi*, *II. Egzegeza i egzegetska pomagala*, *III. Pomagala za čitatelje*, *IV. Vrsta i stil prijevoda*. U uvodnom dijelu govori se o cilju Ujedinjenih biblijskih društava (UBS-u) da svim ljudima »omogućiti pristup Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta u obliku koji mogu razumjeti«. Drugi cilj UBS-a je »služiti i pomoći Crkvama da izvrše svoje poslanje: navesti narode da uđu u dijalog sa Svetim pismom«. Zbog toga UBS i daje ove *Smjernice* »koje trebaju pomoći odrediti vrstu i stil prijevoda, kao i način i metode prevođenja, da bi konačno uradak bio sveobuhvatan i smislen, izvoran i vjerran, semantički živ i idiomatski ispravan prijevod na jeziku na koji se prevodi«. Potom se dalje iznose odrednice i obilježja tog prijevoda: »Točnost u odnosu na izvornik, jasnoća u odnosu na značenje i osjećaj prirodnosti s obzirom na jezik na koji se prevodi određuju prikladnost i shvatljivost dovršenog prijevoda te ga čine prihvatljivim.«

U prvome dijelu tih *Smjernica*⁴⁴ daju se upute o temeljnim tekstovima s kojih se treba prevoditi. Knjige Staroga zavjeta treba prevoditi s masoretskoga teksta (MT) prema *Lenjingradskom kodeksu* (M^L) u izdanju Njemačkog biblijskog društva. To je *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (HBS). Deuterokanonske knjige Staroga zavjeta treba pak prevoditi s grčkoga prijevoda koji se naziva *Septuaginta* (G). To su knjige: *Tobija*, *Judita*, *dodaci Esteri*, *Knjiga Mudrosti*, *Knjiga Sirahova*, *Baruh*, *Jeremijino pismo*, *dodaci Danielu*, *Prva i Druga Makabjejcima*. Različite Istočne crkve mogu smatrati i neke druge knjige kanonskima, kao: *Treća i Četvrta Makabjejcima*, *Prva Ezrina*, *Treća Ezrina*, *Četvrta Ezrina*, *Manašeova molitva*, *151. psalam*, *Knjiga jubileja*, *Henoh*. Potom se daju upute glede rasporeda knjiga i označavanja redaka u tekstu.

Drugi se dio odnosi na egzegezu i egzegetska pomagala u prevođenju Biblije. Ističe se kako je preporučljivo pročitati i proučiti različite prijevode na suvremene jezike, osobito one s funkcionalnim ekvivalentom, ali prevoditelj ne smije nikada rabiti suvremeni prijevod kao temeljni tekst. Isto tako se preporuča

---

⁴³ Smjernice Vatikana i UBS-a za prevođenje Biblije dodat ćemo u hrvatskom prijevodu na kraju ovoga članka u cijelosti: *Guidelines. Meaning Based Functional Equivalent Translations*, siječanj 2003.

⁴⁴ Ovdje će biti dan prikaz *Smjernica* UBS-a koji je načinio Th. Kaut, savjetnik UBS-a, a na temelju *Smjernica* Vatikana i UBS-a o prijevodu Biblije: *Guidelines. Meaning Based Functional Equivalent Translations*, siječanj 2003.

da prevoditelj bude upućen u lingvističke teorije prevođenja.⁴⁵ Prevoditelj treba jednako tako ozbiljno uzeti u obzir i tekstualno-kritičku građu. U *Smjernicama* također stoji: »Nije rijedak slučaj da egzegetski ispravna i semantički potpuna parafraza bude najbolji mogući smisleni prijevod izvornog teksta.«

Smjernice u svom trećem dijelu donose pomagala za čitatelje. Povijesne osobe, mjesta i događaji mogu se prikazati na kartama ili pak u kratkim pojašnjenjima u glosariju. Mjere za težinu, obujam, udaljenost, nazivi novca i novčane jedinice trebaju se prevesti odgovarajućim izrazima koji se rabe u suvremenoj literaturi jezika na koji se prevodi. To se isto odnosi i na stručne izraze, biblijske osobe i značajna zemljopisna mjesta, blagdane, svetkovine, običaje, rijetke životinje i biljke ... Bilo bi poželjno tiskati prikaz drevnog izraelskog i židovskog kalendara s blagdanima i nazive odgovarajućih suvremenih blagdana. Stručni izrazi, biblijske ličnosti i značajna zemljopisna mjesta, blagdani, svetkovine, običaji, rijetke životinje i biljke, političke, gospodarske i kulturološke pojedinosti strane suvremenom načinu života, kao i teški pojmovi trebaju biti objašnjeni u glosariju i utemeljeni na pouzdanim stručnim podacima. Ne bi se smjeli unositi problemi i pitanja doktrinarne naravi.

Za nas je osobito značajan četvrti dio koji se odnosi na vrstu i stil prijevoda. *Smjernice* ističu kako se »lingvistička razina prijevoda treba, što je više moguće, podudarati sa standardnim književnim jezikom kreativne književnosti jezika na koji se prevodi, ali također treba u dostatnoj mjeri odražavati uobičajeni idiomatski način izražavanja. Prijevod treba biti razumljiv i relevantan nekršćanima kao i kršćanima, i mora uzimati u obzir čitatelje drugih vjerskih uvjerenja. U prijevodu se ne smiju pojavljivati izričaji koji bi se mogli protumačiti kao uvredljivi ili neuljudni.«

Iz svega proizlazi da *Smjernice* ustraju na jezičnoj razumljivosti za današnje čitatelje. U tom smislu valja shvatiti i uputu da se dugačke i složene rečenične sklopove izvornika treba razbiti na kraće cjeline i presložiti kako je uobičajeno u jeziku na koji se prevodi. Stručne izraze, tzv. *realia*, treba dosljedno prevoditi (npr. anđeo, krštenje, prorok). Ključne izraze i izričaje koji većinom izražavaju ključne apstraktne teološke pojmove treba prevesti sukladno načelu kontekstualne dosljednosti (npr. Božje kraljevstvo, pravednost, grijeh, savez, slava, milost). Hebrejski tetragram preveden grčkom riječju κυριος treba prevesti na hrvatski riječju *Gospodin*.⁴⁶

Kontekstualna dosljednost važnija je od one leksičke. Formalnu analogiju treba zamijeniti s funkcionalnom ekvivalentnošću. Arhaizmi su nepoželjni kao i anakronizmi. Izričaje s prenesenim značenjem, frazeologije, idiome, kovanice ili

⁴⁵ Th. Kaut navodi u *Smjernicama* dva autora i njihova djela koja bi trebalo proučiti prije početka prevođenja: E. NIDA – Ch. TABOR, *Theory and Praxis of Translation*; E. NIDA – J. De WAARD, *From One Language to Another*.

⁴⁶ *Guidelines. Meaning Based Functional Equivalent Translations*, siječanj 2003.

alegorijske izraze, mrtve metafore, eufemizme treba prereći odgovarajućim uvriježanim idiomatskim izrazima jezika na koji se prevodi. Metafore pak treba prevesti kao usporedbe, ako to zahtijeva jezik na koji se prevodi. Ondje gdje izvornik nudi izričaje muškoga roda, a iz konteksta je razvidno da se odnose na oba spola, treba rabiti inkluzivne izraze koji će pokazati da su posrijedi muškarac i žena. Eliptične konstrukcije treba nadopuniti ako bi bilo potrebno, a suvišne izričaje izbaciti ondje gdje bi to zahtijevao prirodni stil i ustroj jezika na koji se prevodi.

Osobna imena i toponime treba zasebno transliterirati s hebrejskoga i grčkoga jezika sukladno pravilima fonetike, fonologije, vezivanja samoglasnika i suglasnika. Treba uvažavati zahtjeve lingvističke teorije, ali i Crkava kojima je prijevod namijenjen. Imena istih ljudi i nazivi istih mjesta trebaju u cijeloj Bibliji biti istovjetni. Mjere za težinu, obujam, udaljenost, nazive novca i novčane jedinice treba zamijeniti izrazima poznatim suvremenim čitateljima.

Iz gore navedenoga razvidno je da *Smjernice* Sjedinjenih biblijskih društava načinjenih prema *Smjernicama* Vatikana i UBS-a idu u pravcu jasnoće i razumljivosti prijevoda i njegove funkcionalne ekvivalentnosti.⁴⁷ Sve je podložno tom cilju, jer se prijevod ne pravi samo za nekolicinu stručnjaka nego za vrlo široki krug čitatelja.

5. Postupak i način izrade novoga hrvatskog prijevoda Biblije

Upravo na temelju *Smjernica* potpisanih između Vatikana i UBS-a⁴⁸, pokrenut je ekumenski projekt prevođenja Biblije s originalnih biblijskih jezika na hrvatski jezik i to na Simpoziju održanome na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 3. do 4. svibnja 2001. na kojem su sudjelovali ugledni hrvatski bibličari i pojedini jezikoslovci. Ispred UBS-a bio je nazočan dr. sc. Thomas Kaut, konzultant UBS-a, bibličar iz Njemačke. Na tom se simpoziju raspravljalo o tipu prijevoda i njegovoj svrsi.⁴⁹

Nakon spomenutoga simpozija u Zagrebu održavani su radni simpoziji u svezi s prijevodom u cjelini i s pojedinim problemima koji su se pojavljivali tijekom rada. Na simpoziju od 14. do 18. studenoga 2001. na Glavotoku odlučeno je da se radi »višenamjenski dobar prijevod, vjeran izvorniku, a razumljiv prosječnom čitatelju. Prvotna namjena prijevoda je pastoralno-katehetska.«

---

⁴⁷ Funkcionalna ekvivalentnost teži za tim da ciljani tekst/prijevod postigne, ako je moguće, one iste učinke koje je učinio u prošlosti ishodišni tekst.

⁴⁸ *Guidelines for interconfessional cooperation in translating the Bible* (The new revised edition), Rim, 1987.

⁴⁹ Podaci su uzeti iz Zapisnika s prevoditeljskih simpozija koji su održavani od 2001. do 2006. U svezi s tim zahvalan sam na ustupljenoj građi i susretljivosti izvršnom tajniku Hrvatskog biblijskog društva gospodinu Damiru Lipovšeku.

Na istom je sastanku također zaključeno da će sam proces prevođenja »biti organiziran kao timski rad. Prijevodi će prema unaprijed dogovorenom ključu kružiti među prevoditeljima pri čemu će se vršiti i određeni ispravci. Ujedno će se suradnjom sa stručnjacima raznih profila (biblijski, jezični, književni i dr.) sam prijevod dotjerivati.«⁵⁰ Na taj način su postavljeni temelji novome hrvatskom prijevodu Biblije.

Jedan od zaključaka tog sastanka bio je da će projektom upravljati Odbor za novi prijevod koji će se formirati do seminara u lipnju 2002. Isto tako će se odrediti osoba na mjesto voditelja projekta. Voditelj projekta vodit će projekt u stručno-tehničkom pogledu, a prema napatku Odbora za novi prijevod.⁵¹

Od strane Sjedinjenih biblijskih društava određen je konzultant projekta u osobi dr. sc. Thomasa Kauta. Njegova je uloga u procesu prevođenja savjetodavna i to na svim razinama, od organizacije projekta do njegove praktične provedbe, a sve to u skladu sa standardima Sjedinjenih biblijskih društava. Savjetnik nema konačnu riječ s obzirom na prijevod nego sam prevoditelj, ali je savjetnik tu da svojim stručnim iskustvom pripomogne projektu i prevoditeljima.

Na sastanku na Fratrovcu od 10. do 13. lipnja 2002. ponovno je potvrđen zaključak iz Glavotoka iz 2001. da će se raditi »pastoralno-katehetsko-misionarski prijevod« namijenjen širokoj uporabi. Tada je načinjen i konkretan nacrt tijeka samoga procesa prevođenja koji se sastojao iz nekoliko koraka: prijevoda prevoditelja, stilskih i jezičnih popravaka, usvajanja ili neusvajanja od strane prevoditelja, davanja prijevoda na uvid i drugim prevoditeljima i konačno predaje teksta.

Što se tiče imena osoba, toponima itd., dogovoreno je da se do daljnega ostaje kod verzije kao u Zagrebačkoj Bibliji, a ako je, po mišljenju prevoditelja, nužno učiniti neke promjene, takvo mjesto valja posebno označiti i pripremiti za raspravu s ostalim prevoditeljima.

Ključne teološke pojmove valja prevoditi dosljedno, i čitav se prevoditeljski tim mora složiti oko rješenja za pojedine pojmove. Takav je problem naziva žrtava u starozavjetnim spisima. Tijekom rada prevoditelj će za svako sporno mjesto

⁵⁰ Pojedini zaključci i citati preuzeti su iz gore spomenutoga Zapisnika s prevoditeljskih skupina.

⁵¹ Ovdje neće biti govora o svim pojedinostima vezanim uz pokretanje novoga hrvatskoga prijevoda Biblije nego se prije svega želi samo u temeljnim crtama opisati početak i sam tijek toga rada. Tako je, primjerice, bilo određeno i uredništvo u koje su ušli: A. Rebić, Z. Kurečić, D. Lipovšek, B. Lujić, B. Beck, M. Alerić, D. Berković. Međutim, mnogi su u daljnjem tijeku ili sami istupili ili su zbog zauzetosti na drugim poslovima bili spriječeni. Ipak je ostala jedna skupina prevoditelja koja se zajedno s Th. Kautom, predstavnikom i savjetnikom Sjedinjenih biblijskih društava, povremeno sastajala i raspravljala o bitnim stvarima prevođenja: Bili su to gotovo redovito: B. Lujić, I. Šporčić, M. Zovkić, K. Višaticki, a povremeno i D. Berković, I. Dugandžić, M. Cifrak, M. Vidović, A. Jeličić. O tome je moguće dobiti detaljniji uvid iz Zapisnika koje je vodio D. Lipovšek u ime Hrvatskog biblijskog društva.

napraviti bilješku kako bi se o tomu moglo razgovarati prilikom susreta s drugim prevoditeljima.

Naslove, koji ne trebaju biti tumačenja, nego pomoć čitatelju da se lakše snalazi, također će raditi sam prevoditelj. Raspravu oko količine bilježaka najbolje je zaključiti citatom koji je naveo dr. Kaut: »Svaka bilješka smanjuje broj čitatelja za tisuću«, ilustrirajući time činjenicu da je mali broj ljudi koji se pri čitanju služe bilješkama, pa je stoga potrebno donekle reducirati i točno odrediti količinu bilježaka, te što u njima može stajati. Svakako je bilješki mjesto kad su u pitanju razlike u tekstovima, dakle podatak o kritici teksta, a sve drugo ne pripada u bilješke.

U Remetama je održan sljedeći simpozij i to od 13. do 16. listopada 2003. Na tom sastanku su ponovljeni već ranije usvojeni standardi i zaključci:

- Prevodi se na suvremeni standardni hrvatski jezik bez preuzimanja arhaičnih izraza. Pritom rečenična konstrukcija treba biti u skladu sa sadašnjim hrvatskim jezikom; ne rabi se imperfekt, a aorist prelazi u perfekt.

- Pri jezično-stilskoj korekturi glavni je cilj prosječna publika čitatelja. Pritom treba poštivati različitost stila pojedinih biblijskih knjiga.

- Jezik prijevoda treba biti suvremen gdje god je to moguće a da pritom nije ugrožen smisao izvornog teksta.

- Mjere trebaju biti preračunate u suvremeni mjerni sustav: metar, litra ...

- Osobna imena, toponimi i nazivi žrtava preuzimaju se prema usvojenom hrvatskom jezičnom standardu (Zagrebačka Biblija, 1968.).

- Dr. sc. Božo Lujčić određen je za voditelja/moderatora prijevoda Staroga zavjeta.

Na sljedećem radnom simpoziju na Krku od 3. do 6. svibnja 2004., kao i na onom u Zagrebu u svibnju 2006. godine, načinjen je kritički osvrt na dotadašnji rad na prijevodu Biblije. Ukazano je na neke nedostatke s obzirom na timski rad i sporost u prevođenju. Napravljena je bilanca petogodišnjeg rada.

U međuvremenu je došlo do promjene savjetnika UBS-a dr. Thomasa Kauta kojega je zamijenio dr. John Elwolde. Na sastanku s njime 30. listopada 2006. u Zagrebu dogovoren je konačni postupak u prevođenju koji bi trebao ići ovim slijedom: 1. nacrt prijevoda, potom stilistička analiza, 2. nacrt prijevoda, potom egzegetska analiza, 3. nacrt prijevoda, potom lingvistička analiza. Na taj se način dobiva konačni tekst. Na tom je sastanku ponovno potvrđena već ranija odluka da voditelj/moderator projekta za Stari zavjet bude dr. sc. Božo Lujčić, a za Novi zavjet dr. sc. Mato Zovkić.

U dosadašnjem radu prevođenja prevedene su sljedeće knjige s hebrejskoga: B. Lujčić: Postanak, Jeremija, Jona, Obadija, Nahum, Hagaj, Izlazak (u tijeku); M. Vidović: Jošua, Suci, Ponovljeni zakon (u tijeku); M. Horvat: Amos, Levit-

ski zakonik (u tijeku); D. Berković: Mihej, Joel; K. Višaticki: 1. Samuelova; A. Jeličić: Ruta; I. Šporčić: Hošea (u tijeku); N. Bilić: Zaharija (u tijeku); B. Velčić: Knjiga Brojeva (u tijeku). S grčkoga su prevedene sljedeće deuterokanonske knjige: M. Zovkić: Tobit, 1–2 Makabejci, Judita, Baruh; I. Dugandžić: Mudrost; M. Cifrak: Sirah.

Iz svega iznesenoga može se zaključiti da novi hrvatski prijevod Biblije treba biti »višenamjenski dobar prijevod, vjeran izvorniku, a razumljiv prosječnom čitatelju. Prvotna namjena prijevoda je pastoralno-katehetska.« Prema tomu, i metoda mora biti prilagođena tipu i svrsi prijevoda: riječ je o metodi koja će uvažavati ishodišni (izvorni) tekst, ali će pozornost biti usmjerena prema čitatelju, i koja će načiniti funkcionalno ekvivalentan i komunikativan prijevod. Po prvi se puta na prijevodu radi timski i okupljeni su manje-više svi raspoloživi prevoditelji s hrvatskog govornog područja Hrvatske i BiH. Prevodi se s izvornih biblijskih jezika: hebrejskoga, aramejskoga i grčkoga.

U prevođenju Staroga zavjeta sudjeluju sljedeći hrvatski bibličari: dr. sc. Božo Lujčić (Zagreb), voditelj projekta; dr. sc. Mladen Horvat (Zagreb); dr. sc. Ivan Dugandžić (Zagreb); dr. sc. Mario Cifrak (Zagreb); dr. Niko Bilić (Zagreb); mr. sc. Danijel Berković (Zagreb); dr. sc. Marinko Vidović (Split), dr. sc. Karlo Višaticki (Đakovo); dr. sc. Ivan Šporčić (Rijeka); mr. sc. Anđela Jeličić (Rijeka); mr. sc. Bruna Velčić (Rijeka/Rim); dr. sc. Mato Zovkić (Sarajevo). Jezičnu lekturu obavljaju Boris Beck, književnik iz Zagreba i dr. sc. Ivo Pranjković, redoviti profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Ostaje još dosta posla na novome hrvatskom prijevodu Biblije. Svjesni smo da svaki prijevod uvijek ostaje prijevod i uvijek nesavršen, jer se teško u potpunosti može pretočiti ono što je davno rečeno, u jednoj drugoj kulturi i civilizaciji, jednim posve drugim jezikom i drukčijim načinom razmišljanja. Nema savršenih prijevoda, postoje dobri i manje dobri. No sve to ne bi smjelo obeshrabriti prevoditelje u daljnjem mukotrpnom radu prevođenja.

6. Procjenjivanje i vrednovanje prijevoda

Jedan prijevod može biti pravilno vrednovan već prema tomu s kojega stajališta pristupa pojedini ocjenjivačel prijevoda, ali i ako se vodi računa o svrsi samoga prijevoda (Zieltext), odnosno ako se ozbiljno uzme u obzir kome je tekst u konačnici namijenjen. Kad je riječ o prijevodu Biblije stvari su po sebi još složenije jer je tu posrijedi vezanost uz određene crkvene ustanove, predaje, kulturu i ustaljeni crkveno-teološki jezik, s jedne, i opet sloboda kad je u pitanju ciljani jezik za određeni prijevod, s druge strane.

Da bi vrednovanje i ocjenjivanje jednoga prijevoda bilo doista korektno, nepohodno je da onaj koji vrednuje prijevod prvenstveno obrati pozornost i *uvaži tip prijevoda* koji može biti vjeran s obzirom na riječi i strukturu, vjeran s obzi-

rom na prenošenje smisla i konačno vjeran s obzirom na djelovanje i učinke koji prijevod treba postići, odnosno s obzirom na njegovu funkcionalnu ekvivalentnost i sposobnost komunikacije.⁵²

Svaki tip prijevoda, kao što smo prethodno u izlaganju mogli vidjeti, ima svoje prednosti i svoje nedostatke. Na temelju tih odrednica i kriterija može se mjeriti određene prijevode. Na njemačkom jezičnom području redovito se kao doslovan prijevod navodi prijevod Biblije M. Buber i F. Rosenzweiga, koji su sami i bez ičijega naloga ili narudžbe načinili. Njihov glavni princip nije se sastojao, prema *F. Rosenzweigu*, u »Eindeutschung des Fremden« (prenošenje onoga stranoga u njemački jezik) nego u zadatku »das Deutsche umzufremden« (ono njemačko učiniti stranim).⁵³ Buber i Rosenzweig se uopće i ne pitaju je li to izvedivo nego vide nužnost da se ono strano u ishodišnom tekstu oživi u njemačkom jeziku i kulturi. U tom smislu su htjeli načiniti tvorevinu što je moguće vjerniju originalu. I *Buber i Rosenzweig* željeli su doista iskreno posredovati original što je moguće doslovnije i u glasovima, u korijenu riječi čak i u sličnosti s odsjecima u ishodišnom jeziku. Držali su da smiju praviti nove kovanice i nije ih zanimalo hoće li biti prihvaćene ili neće.⁵⁴

Za razliku od prethodnoga prijevoda nastao je 1980. godine *Einheitsübersetzung* kao plod napora mnogih stručnjaka i brojnih rasprava. Najprije je napravljen upitnik s deset točaka koji je poslan mnogim stručnjacima. U tom upitniku bilo je postavljeno također i pitanje o tipu prijevoda, kakav će prijevod biti: vjeran riječima i strukturi ili pak smislu. Prijevod je trebao biti načinjen kao jedinstveni tekst koji bi mogao poslužiti kao opći tekst za bogoslužje i škole. Biskupska konferencija je preporučala da prijevod bude doslovan (worttreu), ali ipak razumljiv narodu. Zbog toga su angažirani stručnjaci s različitih područja: liturgije, katehetike, njemačkog jezika. Rad je povjeren Katoličkom biblijskom djelu iz Stuttgarta na čijem je čelu stajalo Vijeće s dva biskupa predsjedatelja. Glavna im je deviza bila: »So wörtlich wie möglich und so frei wie es dem deutschen Sprachempfinden entspricht«⁵⁵. Time su dane pretpostavke da *Einheitsübersetzung* postane doista

---

⁵² O tomu je bilo više riječi na početku ovoga rada kad su se izlagale različite lingvističke teorije prevođenja, načini i modeli prevođenja.

⁵³ Usp. F. ROSENZWEIG, »Der Mensch und sein Werk«, u: *Gesammelte Schriften*, 4, Tübingen, 1997., 118.

⁵⁴ Prijevod Biblije započeo je najprije M. Buber 1926., a M. Buber i F. Rosenzweig radili su zajednički od 1926. do 1929. Pri tome su ova dvojica bili i prevoditelji i korektori i savjetnici. Redovito je M. Buber pravio prijevod, a Rosenzweig ga potom korigirao. Nakon toga je tekst glasno čitan. Potom su se ponovno savjetovali i usvajali.

⁵⁵ J. SCHARBERT, »Entstehungsgeschichte und hermeneutische Prinzipien der 'Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift'«, 157; cit. prema H. HAUG, »Ein Vergleich zwischen den großen 'Gebrauchsbibeln': Lutherbibel – Einheitsübersetzung – Gute Nachricht«, u: W. GROß (prir.),

»mješoviti tip« prijevoda koji se dijelom primiče doslovnom prijevodu a dijelom unosi komunikativne elemente. H. Haug tvrdi za ovaj prijevod: »Ja ne prepoznajem u tomu (što je gore kritizirao, nap. B. L.) ipak nikakav načelan prigovor protiv komunikativne metode prevodenja nego samo opravdanu kritiku detalja zbog njezine nepotpune primjene.«⁵⁶

Treći tip prijevoda jest *Gute Nachricht* koji su zajednički načinili teolozi iz Katoličke i Evangeličke crkve kao i iz evangeličkih Slobodnih crkava. Taj su novi prijevod naručili i podupirali Biblijska društva i Biblijska djela država njemačkog govornog područja. Prijevod je dovršen 1982. godine, a revidiran 1997. Načinjeni prijevod je prošao kroz ruke sedam skupina žena koje su predložile preinake sa svog gledišta. Cilj prijevoda bio je određen: širok spektar čitateljstva. Osnovno načelo bilo je razumljivost bez objašnjenja, osim u podnožnim bilješka-ma. Ako je negdje bilo potrebno određeno pojašnjenje, onda je ono žrtvovano u korist razumljivosti i jasnoće. Nije se išlo za nekim visokim njemačkim jezikom i za nekom pjesničkom kvalitetom u ciljanom tekstu nego je to bio svakidašnji govorni jezik. Sve je dakle bilo podređeno principu što već veće jasnoće i razumljivosti.⁵⁷

Ova tri prijevoda Biblije predstavljaju, općenito rečeno, tri različita tipa prijevoda. *Buber/Rosenzweig* htjeli su napraviti prijevod koji bi doista ropski slijedio ishodišni tekst. *Lutherov* prijevod je bio prijevod za sve, s čime se danas u postmodernističkom vremenu ne može više ozbiljno računati. Što se tiče *Einheitsübersetzung*-a i on je bio predviđen za dosta širok krug čitatelja i za različite svrhe, pa prema tomu njime nisu svi mogli ni biti zadovoljni. Prijevod *Gute Nachricht* je utemeljen na načelu razumljivosti i komunikativnosti i zbog tog su cilja neke druge stvari morale biti žrtvovane. S te strane i on ima ozbiljnih zamjerki i nedostataka.

Što se tiče hrvatskog prijevoda *Zagrebačke Biblije*⁵⁸ treba reći da je on nastao kao sklapanje već postojećih prijevoda različitih prevoditelja u jednu knjigu uz neophodnu književnu i biblijsku redakciju i lekturu. Naime, kad se doznalo da izdavačka kuća *Stvarnost* priprema tiskanje Biblije, bibličari s Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta na inicijativu B. Dude okupili su se na savjetovanje

Bibelübersetzung heute. Geschichtliche Entwicklungen und aktuelle Herausforderungen, Stuttgart, 2001., 329–364. ovdje: 346.

⁵⁶ H. HAUG, nav. čl., 358–359.

⁵⁷ Usp. H. SALEVSKY, nav. čl., 147–149.

⁵⁸ Nije namjera autora ovoga članka iznositi sve povijesne pojedinosti oko nastanka *Biblije Stvarnosti*, kasnije nazvane *Zagrebačka Biblija*. To bi daleko prelazilo okvire zacrtane teme. No time se ne želi ni u kom slučaju umanjiti doista zadivljujući pothvat uglednih hrvatskih bibličara koji su radili na njezinu priređivanju: B. Dude, J. Fućaka, Lj. Rupčića, C. Tomića, A. Kresine, A. Rebića, kao i uglednih hrvatskih književnika. O tomu je dosta pisano.

26. prosinca 1966. da bi se odlučili za tekst i ekipu u izvođenju tog zadatka. Što se tiče teksta odlučeno je da se kao polazišni tekst uzme već postojeći prijevod Anutna Sovića, a za Petoknjižje prijevod Silvija Grubišića. Za Psalme je B. Duda predložio, da to bude prijevod Filiberta Gassa koji je bio načinjen prema novom Latinskom Psaltiru. B. Duda je tada također predložio da bi književni prevoditelji mogli prirediti tekst, a bibličari ga pregledati. Biblijsku redakтуру napravili su B. Duda i J. Fućak. Biblijska lektura bila je povjerena I. Golubu, A. Kresini, J. Oberškom, A. Rebiću i Lj. Rupčiću.⁵⁹

Prijevod koji su ušli u *Zagrebačku Bibliju* nastajali su u dugom vremenskom rasponu od 1928. kad je A. Sović započeo svoj prijevod Staroga zavjeta pa do prijevoda Novoga zavjeta Lj. Rupčića, godine 1961. U Bibliju su konačno ušli tekstovi prijevoda starozavjetnih knjiga A. Sovića (Stari zavjet osim navedenih knjiga), S. Grubišića (Petoknjižje), F. Grasa (Psalmi, prevedeni s latinskoga jezika), N. Miličevića (Pjesma nad pjesmama; prijevod se oslanja na francuski tekst), Lj. Rupčića (Novi zavjet). Šarenilo autora, s jedne strane i šarenilo načina prevođenja, s druge strane, predstavljalo je priređivačima *Zagrebačke Biblije* doista velik problem. To je moguće vidjeti i iz izjava njezinih priređivača.⁶⁰

Priređivači su kao uzor imali pred sobom uz izvornike također i *La Bible de Jérusalem*, zatim *Die Bibel im heutigen Deutsch*, *Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift*, i *The New English Bible*.⁶¹ Zbog kratkoće vremena za priređivanje (1. svibnja 1967. do 10 svibnja 1968.) i zbog brojnih autora, koji su samostalno prevodili tekstove i to u različito vrijeme i na različitim mjestima, – prema priznanju samih priređivača – nije se mogla postići ona usklađenost koja se željela ostvariti. Ipak je u ovoj Bibliji uza sve poteškoće ostvaren zajednički učinak književnih prevoditelja, književnika i bibličara.⁶²

---

⁵⁹ O tomu znatno više vidjeti kod K. KNEZOVIĆ, »Zagrebačka Biblija (1968–1998) – I. dio« u: *Obnovljeni život*, 2 (1998.), 101–130; »Zagrebačka Biblija (1968–1998) – II. dio«, u: *Obnovljeni život*, 3 (1998.), 279–296.

⁶⁰ »Kad se sve to ima na pameti, vidi se kako nas je malo i kako su svi naši pokušaji tek pionirski radovi. Ali učinili smo što smo znali i umjeli s ljudima koje smo uspjeli okupiti u vremenu koje smo imali na raspolaganju. Iz svega je ipak jasno kako nijedan prijevod ne može biti konačan, nego samo, kako bi fizičari rekli, plod metode progresivne aproksimacije.« »Imprimatur Bibliji«, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke*, br. VII, str. 108. Preuzeto iz K. KNEZOVIĆ, »Zagrebačka Biblija (1968–1998) – I. dio«, 126.

⁶¹ Iz Uvodnog dijela u *Zagrebačku Bibliju* vidljivo je da se prijevod temelji na kritičkim izdanjima hebrejskih i grčkih izvornika, Septuaginte i Vulgate kao i navedenih starijih ali i modernih prijevoda hrvatskih i drugih prijevoda; vidjeti: *Zagrebačka Biblija*, 1175–1176.

⁶² K. KNEZOVIĆ, »Zagrebačka Biblija (1968–1998) – I. dio«, 120. Autorica je učinila značajno djelo kad je opisala nastanak *Zagrebačke Biblije*, nevolje koje su pratile njezino rađanje, načine kako je nastajala kao i kritičke osvrte na pojavu ovoga značajnoga djela.

Zagrebačka Biblija predstavlja u pravom smislu mješoviti tip prijevoda.⁶³ On nije u potpunosti doslovan, ali isto tako nije daleko ni od ishodišnog teksta. U tomu svakako treba razlikovati prijevod jednog autora od drugoga. Već u to doba uočava kritika da je, primjerice, prijevod *Novoga zavjeta* Lj. Rupčića na crti više komunikativnog nego usko doslovnoga prijevoda: prevoditelj je razvijao čitljivost i jasnoću pa je gdje gdje otišao i u parafrazu.⁶⁴ U svakom slučaju izdanje Biblije u jednom narodu predstavlja prvorazredno vjersko i kulturno djelo koje ostavlja mnogobrojne posljedice u duhovnom biću naroda.⁶⁵

7. Zaključne misli

U ovome radu iznesene su novije lingvističke teorije općenito o prevođenju, a onda i o prevođenju Biblije, zatim načini i različiti tipovi prijevoda, te konačno kriteriji vrednovanja pojedinih prijevoda. Među njih je također ubrojen i prijevod koji je pokrenulo Hrvatsko biblijsko društvo 2001. godine, njegove pretpostavke, rad na njemu i konkretni rezultati prevođenja. Sve ono što je bilo rečeno o teorijsko-lingvističkoj osnovi prevođenja poslužio je za potkrepljivanje izabrane razine i metode prevođenja novoga hrvatskoga prijevoda.

Naime, u novijim lingvističkim teorijama zapaža se izvjesni odmak od ishodišnog teksta i značajno primicanje čitatelju. U današnjoj znanosti o prevođenju Biblije postalo je također jasno da je jedva moguće prebroditi jaz od nekoliko tisućljeća civilizacijskoga, kulturnoga, jezičnoga, pa i teološkoga odmaka od vremena kad su nastajali biblijski tekstovi. Ne predstavlja problem premošćivanja samo jezik, kao što se često misli, nego sve ovo ovdje nabrojano.

S tim u svezi javlja se logično pitanje *kako* u procesu prevođenja premostiti prostor i vrijeme, kulture i civilizacije, jezične i spoznajno-teoretske barijere? Treba li današnjega čitatelja odvući u kulturu, civilizaciju i jezik ishodišnoga bi-

⁶³ U međuvremenu se u izdanju Hrvatskog biblijskog društva, Vrhbosanske nadbiskupije i Glasa Koncila pojavio u Zagrebu revidirani prijevod sarajevskog nadbiskupa I. Šarića na koji se za ovaj članak nije bilo moguće ozbiljnije osvrnuti. Svakako će ubuduće biti potrebno reći nešto i o nastanku toga prijevoda, o njegovoj sudbini i bibličarima koji su ga revidirali i s izvornikom usporedili (M. Zovkić, B. Odobašić i K. Višaticki). Teološku redakciju načinio je Z. Kurečić.

⁶⁴ Usp. A. ŠKRINJAR, »Novi hrvatski prijevod Svetog pisma Novog zavjeta«, u: *Crkva u svijetu*, 3 (1968.), 65–75.

⁶⁵ Iako na ovome mjestu nismo usmjeravali svoju pozornost na prijevod *Novoga zavjeta* od Duda/Fučaka, ipak valja reći da je prema riječima samih prevoditelja taj prijevod zapravo doslovan prijevod i da bi spadao u prvi tip prijevoda. Evo što o tome kaže J. FUČAK, »Biblija u našim rukama«, u: *Prepoznavatelj riječi Božje. Biblija u našim rukama*, 7–11, ovdje 9: »Mogu reći, što se našega prijevoda tiče, da smo odlučili poći ovim putem: ostati vjerni, koliko je moguće, slovu Riječi, pogotovo ako je ona 'nosiva' ili 'podnosiva' za pravu poruku. Dakako, ne mora u tomu svaki učitelj posjedovati brzinu suočavanja s prevoditeljem.«

biblijskog teksta, ili treba biblijski tekst približiti današnjem čitatelju? Treba li prevoditi biblijske tekstove samo za uski krug stručnjaka i teologe, ili pak treba na umu imati i brojne druge skupine koje također još i više žedaju za Božjom riječi? U središtu tih dvojbi ne smije se svakako zaboraviti na prevoditelje ali ni na naručitelje prijevoda biblijskih tekstova. I jedni i drugi su s jedne strane svjesni uloge svetih tekstova i svekolikih poteškoća njihova prevođenja, a s druge svekolikih potreba današnjeg čovjeka.

Lingvističke su teorije pokazale da je znanost o prevođenju načelno pomaknula svoje njihalo prema čitatelju, odnosno prema komunikativnosti i funkcionalnosti pojedinoga prijevoda, u našem slučaju onoga biblijskog. No bilo bi posve neispravno ako bismo tvrdili da je moguće prevoditi samo na jedan način i napraviti samo jedan tip prijevoda: bilo da je to prijevod vjeran strukturi ili onaj usmjeren prema funkcionalnosti. Prijevod ovisi o svrsi i o onima za koje se pravi. Prema lingvističkim teorijama u poslijemodernističkom vremenu postalo je jasno da se ne može napraviti univerzalan prijevod primjeren za sve i koji bi služio u sve svrhe. Upravo ta spoznaja opravdava postojanje brojnih prijevoda, pa i novoga hrvatskoga prijevoda Biblije.

Već je tu činjenicu u svoje vrijeme dobro primijetio J. Fućak, jedan od malobrojnih hrvatskih bibličara koji se bavio i nekim teorijskim problemima prevođenja. On piše osvrćući se upravo na kritičare biblijskoga prijevoda: »... jer svatko ima svoju koncepciju prijevoda i teško uočava onu drugu. A svaki bi prijevod (svako djelo uostalom) trebalo procjenjivati, ocjenjivati, razumijevati i vrednovati na temelju koncepcije njegovoga autora: provjeravati koliko ona vrijedi i koliko je dosljedno provedena. Jer ako je netko odlučio ići na sjever ne može mu se spočitavati što nije stigao na jug. Nekad su valjana oba puta, već prema tome što se želi postići. Drugim riječima, svaka koncepcija prijevoda može biti dobra i opravdana, ali izbor koncepcije ovisi o namjeri koja prevoditelja vodi, o cilju koji želi postići.«⁶⁶ J. Fućak je već tada sasvim dobro procijenio ono što se danas već drži općim mjestom u biblijskom prevođenju.

Vrednovanje jednoga prijevoda ispravno je samo ukoliko se ima pred sobom svrha prijevoda, metoda i način na koji je prijevod načinjen. Jer nije isto načiniti studijski prijevod za studente koji uče izvorne biblijske jezike i koji se uvježbavaju u njima, nije jednako praviti liturgijski tekst koji će služiti u obredne svrhe i nije jednako praviti prijevod koji će imati misionarsku svrhu i bit će prvenstveno namijenjen onima koji su se odmakli od kršćanske vjere, ali prema njoj nisu neprijateljski raspoloženi, koji žive u sekulariziranom svijetu i teško mogu razumjeti pretjerano teologizirani i obredni jezik. I ne samo da to

---

⁶⁶ J. FUĆAK, »Neki problemi i načela prevođenja Novoga zavjeta«, u: *Prepoznavatelj riječi Božje. Biblija u našim rukama*, 81–100; ovdje: 81.

nije jednako, nego nije ispravno niti kritizirati jedan tip prijevoda sa stajališta drugoga.

Hrvatsko biblijsko društvo odlučilo se na temelju stečenih spoznaja iz lingvističkih teorija prevođenja upravo za dinamički, komunikativni, funkcionalni i ekumenski prijevod. U tu svrhu uključilo je u timski rad najvrsnije bibličare s hrvatskog jezičnog prostora. Prijevod bi svojom komunikativnošću i funkcionalnošću trebao imati upravo misionarsku ulogu u današnjem svijetu, jer bi svojom jednostavnošću jezika i razumljivošću sadržaja želio potaknuti mnoge da počnu čitati Bibliju kao knjigu života. Tu namjeru ne bi trebalo gledati i vrednovati s nekoga drugoga stajališta nego bi, kao što ističe i naš uvaženi bibličar J. Fućak, i ovaj prijevod bilo potrebno vrednovati prema namjeri naručitelja, svrsi za koju se pravi i za to primijenjenoj metodi prevoditelja.

PRILOG

SMJERNICE ZA INTERKONFESIONALNU SURADNJU
NA PREVOĐENJU BIBLIJE
Rim, 1987.

Proslov

Tajništvu za jedinstvo kršćana i Sjedinjenim biblijskim društvima drago je da mogu svim zainteresiranima predstaviti ispravljeno izdanje »Smjernice vodi-
lje za interkonfesionalnu suradnju na prevođenju Biblije« iz 1968. godine.¹

Dokument, koji sada ima naziv »Smjernice za interkonfesionalnu suradnju na prevođenju Biblije«, afirmira duh i slijedi dogovorena načela u povijesnom doku-
mentu objavljenom 1968. i zrcali iskustvo stečeno u prevođenju od tada. Interkon-
fesionalne biblijske prijevode bilo je moguće ostvariti upravo zbog tih načela. Kao
rezultat izvještaja dobivenih od korisnika u ovo izdanje unesene su manje izmjene.

Osnovno razumijevanje, naravno, ostaje nepromijenjeno: kao i u prošlosti
interkonfesionalni prijevodi će se nastaviti zasnivati na hebrejskom tekstu Starog
zavjeta i grčkom tekstu Novog zavjeta što je dogovoreno od strane znanstvenika
iz različitih Crkava. Prevođenje i pregled prijevoda trebaju biti obavljani kroz
blisku suradnju, s nakanom da će novi tekst biti prihvatljiv i da će se koristiti od
strane svih kršćana i kršćanskih zajednica koji govore jezik na koji se prevodi.

Jasan cilj interkonfesionalnih napora jest proizvesti izdanje Svetog pisma
koje će omogućiti suvremen tekst svima koji govore jezik na koji se prevodi. To
će, često po prvi puta, omogućiti svjedočanstvo Riječi Božje u današnjem svijetu.
Za sve koji su zainteresirani za ostvarenje vjernoga i razumljivoga prijevoda
Biblije, ova ispravljena inačica smjernica bit će – za što mi molimo – učinkovit
instrument za ostvarenje tog cilja.

Neka Bog blagoslovi one koji rade na tome da učine njegovu Riječ široko
poznatu i živu, a preko njih blagoslovi i sve koji prime i čitaju novi interkonfesi-
onalni prijevod.

Vatikan, 16. studenog 1987.

---

¹ *Guidelines for interconfessional cooperation in translating the Bible* (The new revised edition),
Rim, 1987.

Tajništvo za jedinstvo kršćana

JOHANNES CARDINAL WILLEBRANDS,
predsjednik,

PIERRE DUPREY,
tajnik

Sjedinjena biblijska društva

LORD DONALD COGGAN,
počasni predsjednik

ULRICH FICK,
glavni tajnik

1. Tehničke značajke

1.1. Tekstovi

1.1.1. Opći tekstovi

1.1.1.1. Novi zavjet: Za zajedničke prevodilačke programe, grupa treba zasnivati rad na kritičkom izdanju *The Greek New Testament* objavljenoga od strane Sjedinjenih biblijskih društava kao rezultat zajedničkog napora znanstvenika koji predstavljaju Katoličku crkvu i druge kršćanske zajednice. Prevoditelji trebaju u pravilu slijediti taj tekst za čitanja označena s A ili B u *The Greek New Testament*, ali mogu odabrati i druga dobro prihvaćena čitanja u slučaju oznaka C.¹

Iako kritički tekst treba činiti osnovu za bilo koji prihvatljivi prijevod, prepoznaje se da u pojedinim situacijama pojedini čimbenici mogu tražiti da pojedini dijelovi Novog zavjeta pronađenog u bizantskoj tradiciji (u velikoj mjeri predstavljeno u *Textus Receptus*) trebaju biti označeni u prijevodu. Kad je to slučaj, takav materijal može se pojaviti u bilješki s odgovarajućom oznakom u tekstu. Obim tekstualnog dodatka će zavisiti, naravno, od lokalnih prilika i treba biti pokriven s čistim i detaljnim načelima (vidi 2. odjeljak).

1.1.1.2. Stari zavjet: *Biblia Hebraica Stuttgartensia* objavljena od strane Njemačkoga biblijskoga društva, preporučljiva je za korištenje zajedničkim prevoditeljskim povjerenstvima.

---

¹ *The Greek New Testament* s A označava tekstove gdje su čitanja tiskana u grčkom tekstu vrlo sigurna. B označava male dvojbe a C označava značajne dvojbe. Za dodatna objašnjenja tih rangiranja vidi uvod u *The Greek New Testament*.

Općenito, masoretski tekst treba sačuvati kao temelj za prevođenje. Gdje postoje posebne poteškoće, u tradicionalnom obliku teksta znanstvenici trebaju upotrijebiti rezultate novijih istraživanja tekstova i starijih inačica za ostale oblike hebrejskog teksta. Novi uvidi dobiveni od srodnih semitskih jezika trebaju se također uzeti u obzir, imajući na umu i mogući sukob s tradicionalnim prijevodima. U rješavanju tekstualnih problema treba uzeti u obzir sveske *Hebrew Old Testament Text Project* pripremljene pod pokroviteljstvom Sjedinjenih biblijskih društava.

1.1.2. Kanon

U mnogim situacijama gdje je to izravan zahtjev Crkava, biblijska društva objavljuju izdanja Biblije koja sadrže knjige koje jedni zovu deuterokanonskima, a drugi apokrifima. U svezi s time biblijska društva opskrbljuju s Biblijama s obzirom na kanon prema željama Crkava.²

Priznaje se da u jednu ruku izdanja cjelovite Biblije, koja sadrže *imprimatur* katoličkih vlasti, trebaju sadržavati deuterokanonske tekstove, dok mnoge grupe u protestantizmu koriste apokriife, značajna većina ne može prihvatiti izdanja Starog zavjeta koja vidljivo ne razlikuju te knjige od tradicionalnog hebrejskog kanona. Preporučuje se da se te dvije pretpostavke u praksi zadovolje objavljivanjem Biblije od strane biblijskih društava s *imprimaturom* Katoličke crkve i izdvajanjem deuterokanonskih knjiga kao zasebne cjeline prije Novog zavjeta. U slučaju *Estere* prijevod cjelovitog grčkog teksta bit će otisnut u deuterokanonskoj cjelini, dok će prijevod hebrejskog teksta biti otisnut među knjigama hebrejskog kanona. Deuterokanonski dijelovi *Daniela* bit će otisnuti kao zasebni dijelovi. U slučaju Siraha preporuča se objavljivanje kraćeg teksta, kao što se nalazi u većini grčkih rukopisa, uzimajući u obzir hebrejske i sirijske tekstove. Duži tekstovi, iz drugih grčkih i latinskih rukopisa, i eventualno hebrejska čitanja, mogu biti otisnuta, ako je neophodno, u bilješkama.

1.2. Egzegetski

1.2.1. Egzegeza

U svijetlu rastuće suradnje između znanstvenika i različitih kršćanskih predstavnika, suvremena egzegetska osnova treba biti ustanovljena za prihvat komentara i znanstvenih radova.

---

² Treba biti zabilježeno da katolici općenito nazivaju određene knjige grčkog kanona koje se ne nalaze u hebrejskom kanonu Starog zavjeta deuterokanonskim knjigama, dok protestanti općenito nazivaju te (i neke ostale dodatne knjige) apokrifima. To proizvodi zabunu jer su u katoličkim krugovima apokrifne knjige ili apokrifi knjige koje nisu nikad ušle u kanon. Protestanti te knjige nazivaju pseudoepigrafi ili pseudoepigrafske knjige. Nova terminologija je čisto poželjna, ali terminološka tradicija je duboko ukorijenjena i vjerojatno će se trebati poštivati još neko vrijeme.

1.2.2. Pomoć za čitatelje

Potrebe čitatelja i tradicionalni zahtjevi Crkava mogu biti zadovoljeni sljedećim vrstama pomoći:

1.2.2.1. Zamjenska čitanja: tekstovi za koje postoji značajna vjerojatnost da su originalni ili koji zrcale dugu tradiciju u postojećim prijevodima.

1.2.2.2. Zamjenski prijevodi: različite interpretacije zasnovane ili na dvosmišlenosti u izvornim jezicima ili zamjensko značenje izraza u čitateljevom jeziku.

1.2.2.3. Objašnjenje vlastitih imena: literarni prijevodi vlastitih imena gdje značenje teksta zavisi o identifikaciji s tzv. popularnom etimologijom, npr. Izak, Izrael, Isus (na određenim vitalnim mjestima u tekstu).

1.2.2.4. Igra riječi: identifikacija vezanih značenja formi riječi u originalnom jeziku, npr. *pneuma* znači oboje: duh i vjetar (Iv 3).

1.2.2.5. Povijesne pozadine: kratka identifikacija povijesnih osoba, mjesta i događaja koji su vezani za tzv. sekularnu povijest. Mnoge od tih informacija mogu se dati u obliku karata (sa starom i suvremenom nomenklaturom) i kratkim objašnjenjima danim u rječniku i indeksu.

1.2.2.6. Kulturne razlike: objašnjenja socijalnih, religioznih ili kulturnih termina, npr. (a) osobe ili grupe, npr. farizeji, saduceji, herodijanci, itd.; (b) objekti radikalne razlike forme i funkcije, npr. težina i mjere (težina, mjere i novac trebaju biti objašnjeni ako je tekst znakovit i ako to nije učinjeno u samom tekstu, informacija treba biti dodana u bilješki ili rječniku); (c) biblijski običaji, npr. »sjediti s desne strane« treba biti objašnjeno kao isticanje i čast kad je u nekim društvima lijeva strana cijenjena strana.

Bilješke (od 1.2.2.1 do 1.2.2.6) stvarane tijekom prevodilačkog procesa kao pomoć ispravnog shvaćanja objavljenog teksta trebaju biti sastavni dio svih izdanja teksta.

1.2.2.7. Uvodi: kratki vodiči za pomoć čitatelju u dokućivanju značenja Biblije, Zavjeta, grupa knjiga, pojedine knjige i poglavlja. Mogu uključivati obrise, pomoć za razumijevanje strukture i kratki prikaz glavnih tema.

1.2.2.8. Paralelna mjesta: popis drugih odlomaka koji uključuju paralelni sadržaj, slične povijesne događaje, navođenja, jasne aluzije i paralelne obrade predmetne stvari.

1.2.2.9. Naslovi odlomaka: stavljanje identifikacijske fraze kao naslov značajnih odlomaka. Čitatelji pojačano koriste naslove odlomaka u tekstu da olakšaju pronalaženje odlomaka, da pronađu početak pojedine pripovijesti i da se

razbije težak tekst. Takvi naslovi trebaju biti složeni izvan teksta, u što većoj različitosti od teksta, trebaju sadržavati riječi i fraze iz teksta, i trebaju biti više identifikacijske nego interpretativne.

Neka povjerenstva uzimaju u obzir mogućnost tumačenja različitih vjerskih sustava koji drže katolici i one druge koje drže druge vjerske zajednice. Takva procedura se ne čini razumna jer naglašava razlike gdje to nije potrebno. Većina razlika u interpretaciji može biti objektivnije riješena pomoću zamjenskog prijevoda u slučaju važnih pitanja. Dalje, većina stvarnih razlika u interpretaciji rijetko će biti shvatljiva pomoću jednostavnog pogleda na različitosti u tradiciji. Čini se mnogo razumnije identificirati različite pozicije kroz povijest interpretacije bez etiketiranja da pripadaju jednoj ili drugoj kršćanskoj zajednici. Gdje razlike nemaju velike posljedice bolje je izostaviti bilješku u ime zajedničkog pothvata.

Većina gore spomenutih pomoći za čitatelje smješta se na posebne stranice gdje se razlike pojavljuju, ali ako se takve bilješke često pojavljuju bolje ih je objediniti u tablicama mjera ili rječniku teških termina.

Restrikcija vrsta bilješki ni na koji način ne isključuje pojedine zajednice od objavljivanja zasebnih svezaka s komentarima za pomoć čitateljima da razumiju znatno bolje prirodu i značaj Svetog pisma u svijetlu vlastitih tradicija. Izdavač ili izdavači trebaju osigurati u potpunosti da bilješke ne budu usmjerene protiv neke zajednice za koju je tekst namijenjen.

1.2.3. Dodaci

Određeni dodaci kao što su rječnici, indeksi, konkordancije, karte, ilustracije i dr., trebaju biti prilagođene određenoj vrsti izdanja. Pojedinačno je važno da cjelovita Biblija ima odgovarajuća pomagala kako bi čitatelj razumio tekst.

Ilustracije mogu činiti kompleksniji problem od bilo kojeg drugog dodatka, jer postoji mnogo različitih shvaćanja u svezi s tim što je to umjetničko i različitih pogleda u svezi s tim što je prikladno za Bibliju. Nadalje, što je estetski ugodno i povijesno smisleno u jednoj kulturnoj sredini, u drugoj može biti uvelike nesporazum. Umjesto dekorativnih slika (često jedini kriterij odabira) izdavači bi radije trebali ponuditi pozadinsku informaciju ili promovirati mjeru psihološke identifikacije značenjem simbola i dramatskim karakterom ilustracija.

Kad su ilustracije uključene, iznimno je važno da prevoditelji i suradnici imaju priliku pregleda ilustracija, kako bi one bile vezane za tekst.

Da bi služile svrsi zajedničkih izdanja, u uvodu, ako je poželjan, treba preporučivati Sveto pismo čitatelju.

Nije praksa Sjedinjenih biblijskih društava uključivati imena prevoditelja i suradnika u prijevodu Svetog pisma.

1.3. Lingvistika

1.3.1. Ortografija

Tamo gdje različite zajednice koriste različite sustave govora, te razlike trebaju biti razriješene usvajanjem pažljivo odabranih znanstvenih načela prije bilo kojeg značajnog koraka prema ostvarenju suvremenog prijevoda Svetog pisma. Važno je prepoznati da ortografske promjene mogu biti učinjene bilo kada prije objavljivanja, i moguće je da rad na prijevodu napreduje i dok se o ortografiji odlučuje.

Ortografske razlike u novijoj literaturi relativno su raširene. One rezultiraju oblikom različitih jezičnih pozadina i lingvističkom orijentacijom ranih misionara. Promjene u takvom sustavu ne mogu se jednostavno mijenjati, ali uz značajnu mjeru dobre volje i brige za kršćansku suradnju i obrazovnu učinkovitost, redovito je moguće provesti praktična rješenja. U isto vrijeme priznaje se da je problem ortografije više problem sociolingvistike nego same lingvistike. Kulturni čimbenici kao osiguravanje čistoće jezika kao i psihološki elementi učinkovitosti i brzo čitanje često su važniji nego čisto lingvistički čimbenici.

1.3.2. Vlastita imena

Oblike vlastitih imena treba dogovoriti prije samog objavljivanja. Sljedeći elementi kompliciraju takav dogovor:

- a) Katolička tradicija korištenja latinskih oblika kao osnovice za transliteraciju koja čak uključuje određene forme latinskih riječi.
- b) Protestanti koriste europske jezike kao osnovicu za transliteraciju, uglavnom engleski.
- c) Dominacija lokalnih, nacionalnih ili strukovnih jezika kao francuski, portugalski, španjolski ili svahili, u suprotnosti sa sustavom koji koriste katolički i protestantski misionari.
- d) Dodatak pojedinom obliku vlastitih imena kao simbola religiozne razlike.

U slučaju velikih jezika s relativno dugom tradicijom, razlike u korištenju mogu biti razriješene približavanjem grčkim i hebrejskim oblicima s dva velika izuzetka: (a) starozavjetne osobe vezane za Novi zavjet trebaju slijediti starozavjetni oblik i (b) široko poznati oblici duboko usidreni u lokalnoj upotrebi ne mogu se radikalno mijenjati.

1.3.3. Posuđenice

Posuđenice imaju dva glavna oblika: (a) termini posuđeni iz prošlosti normalnim lingvističkim procesima i često u potpunosti apsorbirani u lokalni jezik,

u kojem su slučaju stvarno dio rječnika tog jezika i (b) oblici uvedeni po prvi puta u biblijskim prijevodima.

Katolici i protestanti imaju dvije dosta različite tendencije u posuđenicama. Katolici većinom posuđuju iz latinskog, dok protestanti posuđuju iz hebrejskog i grčkog i suvremenih europskih jezika, gdje teološki oblici dolaze iz grčkog i hebrejskog, a kulturni oblici iz europskih jezika.

Posuđene oblike (drukčije od vlastitih imena), kao riječ za milost, treba sve-
sti na minimum, dok riječi ne uđu u uporabu u jeziku primatelja. Ali ako su po-
suđenice neophodne, one općenito trebaju biti u živim jezicima, radije nego u
starim. Svi jezici imaju zadovoljavajući rječnik istoznačnica tako da to posuđe-
nice ne čini neophodnima. U slučaju malih jezika posuđenice se trebaju uzimati
iz onih velikih živih jezika iz kojih se one i inače redovito uzimaju, kao u slučaju
širenja tehnologije i socijalnog kontakta.

1.3.4. Stil jezika

Bilo koji zajednički prijevod treba imati za cilj stil jezika koji će prenijeti
smisao i biti čitljiv u javnosti. Treba biti prihvatljiv osobama unutar i izvan Crkve
i u jeziku koji odgovara važnosti poruke i koji je u sadašnjoj uporabi.

U situaciji gdje postoji duga tradicija prevođenja Biblije, treba se suočiti s
tradicionalnim jezikom, jezikom koji je cijenjen u pastoralnom radu, jezikom
koji uključuje duhovni i teološki sadržaj. Isto tako je praktično prenijeti termino-
logiju, posebno u liturgijski kontekst, u duhu funkcionalne ekvivalencije jezika
izvornog teksta.

Krivo je smatrati da je potrebno imati samo jednu vrstu prijevoda u velikim
svjetskim jezicima. Iako je znatno manje potrebno raditi različite prijevode za različite
zemljopisne dijalekte, mnogi jezici uključuju značajne sociolingvističke dijalekte.
Takve jezične različitosti uz različitosti svrhe prijevoda, sugeriraju da je više nego
jedan stil prijevoda ne samo poželjan nego i neophodan u mnogim situacijama.

2. Procedure

Procedure mogu biti različite u zavisnosti od prirode projekta (novi prijevod
ili revizija) do razine obrazovanja sredine, bilo psihološke klime, bilo prihvaćanja
sredine u odnosu na tradiciju. U svim zadaćama elementi procedure značajno će
utjecati na razvoj prevoditeljskog programa.

2.1. Klima za suradnju

Bilo u slučaju revizije ili novog prijevoda, projekt može biti organiziran za-
jednički u pojedinim područjima, u zavisnosti od nakane kojim zajednicama će
prijevod služiti.

Te nakane će bitno utjecati na politiku i proceduru biblijskih društava, koja općenito drže izdavačka prava za Sveto pismo u ime Crkava. Isto tako bilo kakva suradnja zahtijeva što je moguće širi dogovor.

2.2. Revizija protiv prijevoda

Općenito, preporučljivije je raditi novi prijevod nego revidirati postojeći tekst. To daje slobodu izbjeći tradicionalne dodatke, prihvatiti nove jezične oblike i relevantniji stil, predstaviti stvarnu interkonfesionalnu suradnju i omogućiti zajedno psihološku i znanstvenu osnovu za kreativne odluke.

2.3. Organizacijska struktura

Za najbolji razvoj prevodilačkog programa potrebne su tri grupe: 1. grupa prevoditelja, 2. grupa čitača i 3. grupa savjetnika.

2.3.1. Grupa prevoditelja

Sastoji se od ne više nego šest osoba visokih kompetencija iz Katoličke crkve i ostalih kršćanskih zajednica koji posjeduju vitalne značajke:

- a) komparativne kvalifikacije
- b) komplementarne sposobnosti
- c) međusobno uvažavanje
- d) sposobnost za zajednički rad

Uz to, od velike je važnosti da te osobe mogu posvetiti dovoljno vremena radu na prijevodu, kako bi mogli provesti program. Članovi grupe prevoditelja imaju ključnu ulogu u provođenju projekta.

2.3.2. Grupa čitača

Sastoji se od ne više od 10 članova posebno kvalificiranih da učine znanstveni studij teksta, egzegeze i stila. Katolici i ostale kršćanske zajednice trebaju biti odgovarajuće zastupljeni u ovom odboru, imajući na umu da je kvaliteta najvažniji element za izbor osoba u ovu grupu. Članovi trebaju svoje sugestije predočiti u pismenom obliku, ali mogu biti pozvani i na susret s grupom prevoditelja.

2.3.3. Grupa savjetnika

Može brojati do pedeset osoba, u zavisnosti od jezika i situacije, odabranih kao predstavnici pojedinih kršćanskih zajednica, crkveno, politički i zemljopisno. Članovi pružaju svoju asistenciju isključivo dopisivanjem.

Često voditelj projekta cirkulira nacрте, organizira susrete grupe prevoditelja i grupe čitača i koordinira rad općenito. U mnogim situacijama tajnik je vitalan ukoliko je rad odgovarajuće predstavljen i odluke zabilježene.

2.4. Obuka i imenovanje djelatnika

Članovi grupe prevoditelja i grupe čitača trebaju biti vrlo pažljivo odabrani nakon cjelovitih konzultacija sa svim voditeljima koji su uključeni, dok članovi grupe savjetnika mogu biti imenovani od strane njihovih zajednica.

Kako bi se pronašli odgovarajuće osobe za grupu prevoditelja i grupu čitača neophodno je koristiti neformalne postupke za donošenje odluka. To znači da savjetnik za prevođenje treba detaljno ispitati tehničke kapacitete i mogućnosti timskog rada kandidata. Nakon donošenja odluke o sposobnosti u konzultaciji s predstavnicima Crkve, pojedine osobe mogu biti formalno nominirane i imenovane od strane biblijskog društva. Pokazalo se vrlo vrijednim organizirati uvodnu obuku za članove grupe prevoditelja i grupe čitača. Takva obuka treba biti vođena od strane savjetnika za prijevod koji je onda u mogućnosti nadgledati rad svake osobe koja aktivno sudjeluje u prevođenju. Tada savjetnikove sugestije u svezi s članovima grupe prevoditelja i grupe čitača mogu biti dane mnogo objektivnije.

Prevoditelji su redovito zaposleni od strane svojih Crkava a ne direktno od strane biblijskog društva. To je neophodno jer nakon završetka projekta prevoditelji će se vratiti na posao koji su prethodno radili. Svi uvjeti posla trebaju biti dogovoreni u suradnji s nacionalnim biblijskim društvom i pojedinim prevoditeljem, jer je potrebna suradnja članova koji dolaze iz različitih Crkava. U mnogim slučajevima savjetnik za prijevod je osoba direktno uključena u obuku prevoditelja i odobrava završni tekst za objavljivanje.

2.5. Formulacija načela

Pripremanje odgovarajućih načela za program prevođenja, osiguravanje dosljednosti rezultata i omogućavanje kreativnog kolektivnog napora, sve to detaljna načela trebaju obuhvatiti uz cijeli niz tehničkih značajki, npr. koji se tekst koristi, egzegetska osnovica, sustav prevođenja, razina stila itd.

Odgovarajuća formulacija načela osigurava najbolju garanciju uspjeha projekta prevođenja ili revizije. Na prvom mjestu prihvaćanje takvih načela omogućava visoku mjeru sigurnosti da će rad prevoditelja biti prihvaćen od strane zajednica čiji su se predstavnici složili s tim načelima. Na drugom mjestu, formulacija takvih načela omogućava brzo rješavanje prevoditeljskih problema, jer se osobe mogu sukobiti oko načela a ne jedna protiv druge. Nadalje, načela su značajna pomoć u dosljednosti u prijevodu, čak i u slučaju kad se pokaže potrebnim mijenjati pojedina načela temeljem iskustva stečenog u radu na prijevodu. Pritom

se svi prethodni materijali mogu prilagoditi u skladu s prihvaćenom promjenom, a rezultat će biti u osnovici dosljedno jedinstven prijevod. Savjetnik za prijevod treba biti pomoćnikom grupi prevoditelja pri definiranju načela za određeni prevoditeljski projekt.

2.6. Urednički nadzor

Savjetnik za prijevod treba preuzeti odgovornost za urednički nadzor. Takav nadzor, naravno, ne mora uključivati nadzor rada nego radije vodi prevoditelje u rješavanju problema koji se javljaju tijekom rada.

2.7. Izdavačka prava i korištenje teksta

Ako zajednički prevodilački program uključuje značajnu suradnju na pripremi izdanja Svetoga pisma, tada je važno izbjeći izdavanje različitih tekstova od strane raznih izdavača.

Ako je rezultat zajedničkih napora uglavnom proizvesti različite tekstove da budu objavljeni od strane različitih izdavača, za očekivati je da će kroz pet do deset godina biti promjena koje će rezultirati različitim Biblijama a ne zajedničkom produkcijom. Čak i u slučaju da se isti tekst objavljuje od strane različitih izdavača, to može uzrokovati u početku manje korekture koje će dovesti do značajnih promjena u tekstu. To ne znači da treba biti samo jedno izdanje s istim dodacima. Različita oprema, formati i dodaci mogu biti od pomoći u dohvaćanju određenih zajednica. Kad se jedanput postigne sporazum o zajedničkom prijevodu ili reviziji, taj se dogovor treba nastaviti i u slučaju publiciranja.

Izdavačka prava na prijevodu i objavljenom tekstu redovno pripadaju nacionalnom biblijskom društvu ili Sjedinjenim biblijskim društvima, ali u slučaju zajedničkog izdanja izdavačka prava bit će zajednička. Ako bilo koja strana koja sudjeluje direktno u prijevodu teksta oko toga ima dvojbe, izdavač ili izdavači to mogu riješiti zajedničkim ugovorom.

2.8. Nakladnik i imprimatur

Interkonfesionalno izdanje Svetog pisma redovito ima za izdavača biblijsko društvo i sadrži imprimatur nadležne katoličke hijerarhije. Najbolji način za takva izdanja je da se ime biblijskog društva pojavi na naslovnoj stranici, a imprimatur na poleđini iste stranice, što je normalna procedura za knjige autorizirane od strane Katoličke crkve. U nekim slučajevima može biti mudro u predgovor uključiti preporuku crkvenih vlasti radije nego imprimatur.

Summary

LINGUISTIC THEORIES OF TRANSLATING AND THE NEW CROATIAN
TRANSLATION OF THE BIBLE

The purpose of this article is to show the linguistic-theoretical basis of translating which could be used as such for the new translation of the Holy Scripture commissioned by the Croatian Biblical Society with the support of the United Biblical Societies. The article presents several linguistic theories starting with literal translation to those presenting a functional equivalent and communicative translation. Each of the said theories show a tendency to step out of an enslaved need for today's reader to be tied to the original text. Apart from that, the theories clearly show how a literal translation is incomprehensible and in that regard cannot be reliable.

A new translation needs to be a text targeted primarily to a target group for which it is intended. It is obvious that faithfulness towards the letter does not at the same time mean faithful to the spirit. As such, it is understood that a true translation needs to be functional and communicative. It, in fact, needs to have the same effect on contemporary readers as the original text had on the first readers it was intended for. This of course is a difficult task but this should be the objective that needs to be aspired and worked towards.

The problem of a new translation is not only some new language. There are other tasks that the translator needs to be aware of: it is necessary to bridge the gap between that original civilisation and modern civilisation; between the culture of the time and today's culture; between the understanding of language at the time and now; between the then realisation of God and theology and now. This is a demanding task that requires the translator to be familiar with not only Biblical language and the language into which it is being translated but also a very sound knowledge of the original and targeted cultures and civilisations.

Hence there are various types of translations that have emerged on the basis of various intentions and translating methods. For these reasons they surpass any evaluation that begins from its conception and intention yet evaluated some translation made according to another conception or function. It is not the same to create a studious translation, liturgical translation or missionary translation.

The new Croatian translation of the Bible being prepared by the Croatian Biblical Society tends towards communicativeness and functionality because its intention is missionary and pastoral targeted to people who live in secularised world and are not capable of thinking in narrow categories of theological thought which would be comprehensible only to theologians. In any case, the Bible emerged from life and speech about life as it is and as it should be.

Key words: translating the Bible, linguistic theory of translation, translating methods, translation models, evaluation criteria, literal translation, combined translation, functional translation, communicative translation, new Croatian translation of the Bible, original text, targeted text, target group.